

**Kommentarmaterial till
kursplanen i historia**

Reviderad 2017

Skolverket

Kommentarmaterial till kursplanen i historia

Reviderad 2017

Publikationen finns att ladda ner som
kostnadsfri PDF från Skolverkets webbplats:
skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-298-5
Grafisk produktion: Typoform AB

Innehåll

Inledning	4
Kommentarer till kursplanen i historia	5
Syfte	5
Det centrala innehållet.....	8
SO årskurserna 1–3	8
Att leva tillsammans	9
Att leva i närområdet.....	11
Att leva i världen	13
Att undersöka verkligheten.....	17
Historia årskurserna 4–6	20
Kring forntiden och medeltiden, till cirka 1500	20
Norden och Östersjöriket Sverige, cirka 1500–1700.....	22
Ökat utbyte och jordbrukets omvandling, cirka 1700–1850.....	24
Hur historia används och historiska begrepp	25
Historia årskurserna 7–9	26
Forna civilisationer, från förhistorisk tid till cirka 1700.....	26
Industrialisering, samhällsomvandling och idéströmningar, cirka 1700–1900.....	27
Imperialism och världskrig, cirka 1800–1950.....	29
Demokratisering, efterkrigstid och globalisering, cirka 1900 till nutid.....	30
Hur historia används och historiska begrepp	32
Kunskapskraven	35
Bilaga: Användningen av värdeord i kunskapskraven	38

Inledning

Till varje kursplan finns ett kommentarmaterial som riktar sig till lärare och rektorer. Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texterna i kursplanerna. Materialet beskriver också hur det centrala innehållet utvecklas över årskurserna och hur kunskapskraven är konstruerade. *Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanen är genomgående kursiverade i texten.*

Kommentarer till kursplanen i historia

SYFTE

Människans förståelse av det förflutna är inflätad i hennes föreställningar om samtiden och perspektiv på framtiden. Med dessa ord inleds kursplanen i historia och de formulerar utgångspunkten för alla de urval och ställningstaganden som följer.

Kursplanens utgångspunkt är att alla människor har ett historiemedvetande. Alla har vi förmågan att reflektera över vilka vi är, varifrån vi kommer, vilka möjligheter vi har och vart vi är på väg. Människor styrs och påverkas av händelser och skeenden i det förflutna, men människor har också en förmåga att aktivt förändra sin tillvaro. Att på detta sätt uppfatta historia som en pågående process som vi själva berörs av och deltar i, är ett uttryck för ett utvecklat historiemedvetande. Genom ett sådant synsätt blir eleverna själva en del av historien, ämnet begränsas inte till att handla bara om andra människor för länge sedan.

Historia är till för att skapa sammanhang mellan det förflutna, nutiden och framtiden. Det övergripande syftet med undervisningen i historia är därför att utveckla elevernas *historiemedvetande*.

Historisk referensram och kronologisk överblick

Kunskaper om gångna tider fungerar som referenspunkter i livet. De berikar tillvaron genom att ge oss jämförelsematerial som går utöver de egna erfarenheterna och kan hjälpa oss att se vår egen tillvaro i ett större sammanhang. Historien är full av färgstarka personligheter och avgörande händelser som kan stimulera fantasin och ge eleverna möjlighet att reflektera över vilka de själva hade varit om de hade fötts i en annan tid. Ett centralt syfte med undervisningen i historia är att eleverna ska tillägna sig *en historisk referensram*. Det innebär att de ska få kunskaper om tidsperioder, händelser och personer i det förflutna, liksom om olika processer bakom samhällsförändringar. En historisk referensram är grundläggande för att man ska förstå sin egen tid och kunna förhålla sig till den tid som ska komma: varför ser samtiden ut som den gör och hur kan framtiden tänkas se ut?

En historisk referensram rymmer kunskaper som anspelar på uppfattningar om dåtiden – uppfattningar som delas av många och som man i olika sammanhang förväntas känna till. Genom dessa kunskaper blir det möjligt för eleverna att förstå, tolka och ta del av samhällsdebatten, liksom av kulturella uttryck som litteratur, film och konst. Den historiska referensramen kan också tillföra nya perspektiv på andra ämnen. Till exempel kan idé- och vetenskapshistoria och kunskaper om människors teknik- och energianvändning i olika tider ge större djup åt kunskaper inom det naturvetenskapliga fältet.

Den historiska referensramen vidgas genom att eleverna ska utveckla kunskaper om *historiska sammanhang* som har lett fram till nuet. Kunskaper om historiska sammanhang kan öka elevernas förståelse för att samhället förändras av en mängd olika orsaker och att det påverkar förutsättningarna för dem själva och för deras omgivning. Den gemensamma historiska referensramen bärs upp av samtidens människor som lever

i ett föränderligt samhälle och är därigenom stadd i ständig förändring. I dag lever vi i ett mångkulturellt samhälle. Därför måste erfarenheter från hela världen ingå i den historiska referensramen.

I den historiska referensramen ingår även att eleverna ska få möjligheter att utveckla *en kronologisk överblick*. Det är inget självändamål att kunna ange årtal. Däremot är en grundläggande förståelse för kronologin i olika skeenden en förutsättning för att kunna resonera om orsaker till, och konsekvenser av, förändringar i samhället.

En kronologisk överblick ska ge eleverna de långa tidsperspektiven och därför anger kursplanen några utvecklingslinjer som löper genom alla tidsperioder som undervisningen berör. Med utgångspunkt i utvecklingslinjerna kulturmöten, migration, politik och levnadsvillkor kan eleverna följa kontinuitet och förändring över tid samtidigt som deras möjligheter att jämföra olika tidsperioder med varandra ökar. Utvecklingslinjerna presenteras mer utförligt längre fram i avsnittet ”Det centrala innehållet”.

Historiskt källmaterial

Kursplanen strävar efter att göra eleverna medvetna om ett historievetenskapligt arbetssätt. Den lyfter därför fram att undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar förmågan att *ställa frågor till och värdera källor som ligger till grund för historisk kunskap*.

Den övergripande frågan är hur vi kan veta något om det förflutna. Kursplanen pekar ut såväl skriftliga källor som arkeologiskt material, platser och levande människors berättelser som källor till historisk kunskap. Genom att eleverna får komma i kontakt med historiskt källmaterial kan ämnet bli levande för dem. När de tolkar och värderar källorna arbetar de dessutom som historiker och är med och skriver historia. Elevernas historiemedvetande utvecklas när de lär sig något om det förflutna, samtidigt som de får en insikt i vetenskapliga metoder och kan reflektera över hur deras tolkningar färgas av egna erfarenheter och värderingar.

Arbete med historiskt källmaterial innebär även en orientering i källkritiska metoder. Historiskt källmaterial innebär delvis andra källkritiska utmaningar än samtida källmaterial. Utöver att ställa frågor om källans upphovsman och syftet bakom ett dokument, tillkommer tidsaspekten och ett behov av att ta reda på i vilken mån en källa är beroende av en annan. Hur lång tid har det gått mellan en händelse och att dokumentet som berättar om den skapades? Bygger uppgifterna i en viss källa på något annat källmaterial?

I de historiska källorna får eleverna möta människors berättelser och kan därmed leva sig in i förhållanden och värderingar som rådde förr. Denna dimension av tidsbundenhet är central för att utveckla det historievetenskapen kallar historisk empati. Detta uttrycks i kursplanens syftestext som *förståelse för att varje tids människor måste bedömas utifrån sin samtids villkor och värderingar*. Samtidigt är det viktigt att förstå att historisk empati inte på något sätt fråntar samtidens människor rätten att föra etiska resonemang om och ifrågasätta handlingar och värderingar under tidigare perioder i historien.

Hur historia används

Kursplanen betonar att eleverna ska utveckla kunskaper om *hur historia kan användas för olika syften* och förståelse för *hur historiska berättelser används i samhället och i vardagslivet*. Det är detta som inom historieforskningen kallas historiebruk.

Historieskrivningen är inte neutral utan berättas utifrån något syfte eller i ett specifikt sammanhang. Historia kan vara ett verktyg både för enskilda individer och för grupper att formulera hur de vill uppfattas och vad de vill göra genom att berätta om det förflutna. Historia kan också användas för att skapa familjesammanhållning eller etablera identiteter baserade på till exempel klass, genus, etnicitet, generation eller nationell tillhörighet. Med kunskaper om detta får eleverna möjlighet att upptäcka och förstå när och hur historia används för att påverka människor i olika sammanhang.

Historiska begrepp

För att eleverna ska kunna utveckla en historisk referensram och förståelse för hur historia skapas och används, behöver de tillgång till ett ämnesspråk. Därför är ett syfte med undervisningen i historia att eleverna ska få kunskaper om *historiska begrepp*. Begreppen är verktyg som kan användas genomgående i all undervisning och bidra till fördjupad förståelse för ämnets centrala frågeställningar.

Det finns i kursplanen två typer av begrepp. För det första finns det tidsrelaterade begrepp som anknyter till epoker eller specifika tidsperioder. Exempel på sådana är antiken och mellankrigstiden. Tidsbegreppen kan ofta problematiseras. I vilket sammanhang har ett tidsbegrepp börjat användas, och i vilket syfte? Vad säger det egentligen om den tidsperiod som det betecknar?

För det andra finns det övergripande begrepp som till exempel orsak och konsekvens. Dessa fungerar som analysverktyg genom att de belyser grundläggande historiska frågeställningar som är relevanta för de tidsperioder man studerar.

De långsiktiga målen

Kursplanens syftestext avslutas med ett antal långsiktiga mål. De är formulerade som förmågor som undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla. Förmågorna ligger till grund för kunskapskraven i ämnet och kommenteras längre fram i avsnittet ”Kunskapskraven”.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Innehållet är indelat i kunskapsområden som tillsammans ringar in centrala delar av ämnet. Kunskapsområdena bör inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa ska inte uppfattas som att de alltid ska väga lika tungt i undervisningen. Innehållspunkterna ska snarare uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Det centrala innehållet är strukturerat så att det visar på en progression. Det innebär att innehållet vidgas och fördjupas upp genom årskurserna.

Exempel i innehållet

Under rubriken Centralt innehåll förekommer vissa exempel. De förtydligar innehållets inriktning, men är inte uttryck för att de bör prioriteras framför andra alternativ. Till exempel anges i årskurserna 7–9 att eleverna ska möta innehållet *bildandet av politiska partier, nya folkrörelser, till exempel kvinnorörelsen och kampen för allmän rösträtt för kvinnor och män*. Det innebär att bildandet av politiska partier, nya folkrörelser och kampen för allmän rösträtt för kvinnor och män är obligatoriskt innehåll under årskurserna 7–9. Däremot kan undervisningen lika gärna som att behandla kvinnorörelsen, ta upp arbetarrörelsen eller nykterhetsrörelsen som exempel på folkrörelser.

Här kommer först kommentarer till det centrala innehållet i SO 1–3, eftersom historia i de lägsta årskurserna ingår i SO. Därefter följer kommentarer till det centrala innehållet i historia för årskurserna 4–9 på sidan 20.

SO årskurserna 1–3

Det centrala innehållet för SO årskurserna 1–3 är ett samlat innehåll för de fyra ämnena geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap. Förmågorna som eleverna ska utveckla i de samhällsorienterande ämnena i årskurserna 1–3 finns i respektive ämnes kursplan. Det är därför av stor vikt att läsa och tillgodogöra sig kursplanerna för geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap för att förstå det centrala innehållet i SO årskurserna 1–3. Detta är även viktigt för att kunna se hur progressionen ser ut i respektive ämne.

Det centrala innehållet i SO 1–3 är indelat i fyra ämnesövergripande kunskapsområden: ”Att leva tillsammans”, ”Att leva i närområdet”, ”Att leva i världen” och ”Att undersöka verkligheten”. På så sätt drar innehållet för SO inga skarpa gränser mellan de samhällsorienterande ämnena. Däremot visar kommentarmaterialet på kopplingar mellan innehållet i SO årskurserna 1–3 och innehållet i senare årskurser för varje ämne.

Innehållet i de tre första kunskapsområdena ger en möjlighet att gå från det lilla och lokala, till det stora och globala. Det elevnära behöver inte alltid vara det som ligger nära i tid och rum, utan det kan lika gärna vara frågor om händelser och före-

teelser som ligger långt bort rumsligt och tidsmässigt, men som anknyter till elevernas erfarenhet. Genom att hänvisa till det elevnära kan undervisningen bygga vidare på elevernas förförståelse.

Det fjärde kunskapsområdet ”Att undersöka verkligheten” handlar om de specifika begrepp och redskap som eleverna behöver för att tillägna sig och utveckla sina kunskaper i SO 1–3, men även för vidare studier i årskurserna 4–9 i geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap. Kunskapsområdet ”Att undersöka verkligheten” ska betraktas som de tre första områdenas verktygslåda. Det ska alltså inte studeras separat, utan integreras med de övriga kunskapsområdena.

Att leva tillsammans

Kunskapsområdet ”Att leva tillsammans” beskriver ett innehåll som ligger nära elevernas egna erfarenheter. Det berör förutsättningar och villkor för umgänget med andra människor i familjen, skolan och samhället. Elevernas tankar och de nära relationerna står i fokus.

Livet förr och nu

Innehållet *skildringar av livet förr och nu i barnlitteratur, sånger och filmer*, låter eleverna komma i kontakt med beskrivningar av människors levnadsvillkor under olika tider. Det öppnar för jämförelser mellan elevernas egen tid och den tid som har varit. Detta innehåll stämmer väl överens med kursplanen i historia, där ett syfte är att undervisningen ska utveckla elevernas historiemedvetande, det vill säga deras upplevelser av sammanhang mellan det förflutna, nutiden och framtiden. Genom innehållet *minnen berättade av människor som lever nu* kan eleverna också förstå att de själva är en del av historien.

Levnadsvillkor för barn, kvinnor och män är en central utvecklingslinje som löper som en röd tråd genom kursplanen i historia, och även denna tar sin början i detta innehåll. Genom att eleverna får inblick i människors levnadsvillkor förr kan undervisningen hjälpa dem att utveckla det som historievetenskapen kallar för historisk empati. Det innebär en insikt om att människors sätt att tänka och handla färgas av värderingar och villkor i deras samtid.

Migration

I det mångkulturella samhället är förståelse för drivkrafterna bakom, och konsekvenserna av, migration av stor betydelse. På så sätt kan man lättare leva sig in i andra människors levnadsvillkor. Migration kan studeras på flera olika nivåer, dels på individnivå, dels på samhällsnivå. I SO 1–3 fokuserar kursplanen på individperspektivet genom innehållspunkten *att flytta inom ett land och mellan länder*.

Genom att lyfta fram vad migration *kan ha för orsaker och få för konsekvenser* strävar kursplanen efter att eleverna tidigt ska få träna på att tänka analytiskt i SO-undervisningen. Det här innehållet kan också bidra till att öka elevernas förståelse för varför människor flyttar till Sverige från andra länder, och hur barn som har invandrat upplever sin situation.

Elevernas egna erfarenheter av människor som flyttar kan bli en ingång till vidare studier om befolkningsfrågor, migration och identitet i de högre årskurserna i geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap.

Livsfrågor

Innehållspunkten *livsfrågor med betydelse* för eleven utgår från elevernas vardag och kan behandla frågor som kamratskap, rättvist och orättvist. Med fördel kan användningen av sociala medier och ett etiskt förhållningssätt på webben lyftas in i diskussionerna kring kamratskap. Till exempel kan elevernas eget användande av sociala medier diskuteras. Innehållet utgör en startpunkt för religionskunskapens vidare fokus på identitet, livsfrågor och etik. Det lägger också en grund för arbetet med barns och ungdomars identiteter och grupp tillhörigheter i samhällskunskap.

Livsfrågor har under lång tid haft en given plats i undervisningen i religionskunskap. För att stärka de samhällsorienterande ämnens roll som en plats för reflektion och samtal lyfter kursplanen i religionskunskap fram ”Identitet och livsfrågor” som ett eget kunskapsområde. Reflektion kring frågor som saknar givna svar kan bidra till elevernas personliga utveckling. Att i samtal få pröva egna ståndpunkter mot andras uppfattningar ger träning i förmågan att argumentera.

Normer och regler

I alla sammanhang där olika individers intressen och behov krockar med varandra finns en risk för att det uppstår konflikter. Med utgångspunkt i vardagliga sammanhang ger kursplanen i SO 1–3 därför möjligheter att låta eleverna reflektera över och diskutera varför *normer och regler behövs*. På så sätt kan kursplanen bidra till en djupare förståelse för samspelet mellan individer i samhället, och för hur gemensamma behov ibland måste gå före individens. Eleverna kan härigenom också utveckla sitt förhållningssätt till gemensamma spelregler i den egna vardagen, till exempel *i skolan, i digitala miljöer och i sportsammanhang*.

Det här innehållet öppnar också för att problematisera de normer och regler som omger oss. Är de alltid av godo, eller finns det normer som är förtryckande och begränsar människors möjligheter? Diskussioner och samtal om normer och regler kan också beröra hur man kan bidra till att förändra regler som man tycker är orättvisa. På så sätt läggs en grund för elevernas demokratiförståelse. Kursplanen i samhällskunskap följer upp innehållet från årskurserna 1–3 genom att i senare årskurser lyfta fram *samhällets behov av lagstiftning och rättssystemet i Sverige*. Det finns också tydliga kopplingar till kunskapsområdet ”Etik” i religionskunskap.

Trafikregler

De första skolåren innebär för många barn nya erfarenheter av att vistas i trafiken. Grundkunskaper i *trafikregler och hur man beter sig i trafiken på ett säkert sätt* kan därför vara nödvändiga på ett högst påtagligt sätt. Forskning visar emellertid att undervisning om trafikregler inte självklart leder till att färre barn skadas i trafiken. Det finns istället en risk för att trafikundervisning leder till en övertro på barns förmåga att bete sig säkert i oberäknliga trafikmiljöer. Det går därför inte att ta för givet att eleverna

i den här åldern är mogna att röra sig själva i trafiken bara för att de har fått trafikundervisning.

Trafiken är också ett sammanhang där behovet av regler och påföljder blir tydligt. Trafikundervisningen fungerar på så sätt som ett elevnära exempel på att gemensamma behov – i det här fallet säkerhet i trafiken – ibland måste gå före individens behov eller önskemål, som i det här fallet är att ta sig fram så snabbt som möjligt.

Att leva i närområdet

I kunskapsområdet ”Att leva i närområdet” lyfter kursplanen fram företeelser och händelser i elevernas egen omgivning. Kursplanens fokus på närområdet ger konkretion åt innehållet och gör att eleverna kan känna att det innehåll de möter i skolan är relevant i den egna livsvärlden. Genom att ge eleverna gemensamma erfarenheter av, och kunskaper om, den plats som förenar dem, kan undervisningen också bidra till en känsla av samhörighet.

Man kan tänka sig situationer där det behövs en vidare tolkning av vad som menas med närområdet. Närområdet kan i vissa sammanhang även inbegripa grannorten, stället där någon man känner arbetar, huvudstaden eller en plats som figurerar i media eller i populärkulturen.

Förutsättningar i natur och miljö

Naturens förutsättningar påverkar var människor väljer att bosätta sig. Sådana typer av samband mellan naturen, människan och samhället belyses i kursplanen genom innehållet *förutsättningar i natur och miljö för befolkning och bebyggelse, till exempel mark, vatten och klimat*. Var bor det många människor och varför? Varför är andra platser mer glesbefolkade?

Olika livsmiljöer erbjuder olika goda försörjningsmöjligheter. Centrala faktorer som avgör om människor kan leva på en plats är till exempel hur mycket och hur bra odlingsmark det finns, om det finns tillgång till vatten och andra naturresurser och vilket klimat området har. Miljön sätter på så sätt gränser för vilka verksamheter människor kan bedriva på en viss plats och hur stor befolkning ett område kan försörja. Men i den moderna ekonomin kan det vara svårt att se direkta kopplingar mellan miljön och människans försörjning, eftersom de flesta arbetstillfällen i dag inte är lika beroende av naturförhållanden. Här kan det därför vara fruktbart att anlägga ett historiskt perspektiv – bosättning i dag sker delvis på andra villkor än förr i tiden. Det är även här möjligt att samverka med ämnet teknik och i synnerhet då med kunskapsområdet ”Teknik, människa, samhälle och miljö”.

I närområdet går det att se och studera naturgivna faktorer som påverkat placeringen av byggnader och verksamheter. Fast mark är enklare och billigare att bygga på än sankmark, den gamla stadskärnan ligger ofta nära en naturlig omlastningsplats för att underlätta handel och så vidare. Med fördel kan undervisningen här behandla betydelsen av samhällets digitalisering i förhållande till individers förutsättningar och samhällets utveckling samt även i förhållande till miljöaspekter. Iakttagelser och mätningar med hjälp av såväl digitala verktyg som andra mätmetoder i både när- och andra områden av betydelse kan lägga en grund för att utveckla förmågan

att analysera omvärlden och värdera resultaten. Frågor om befolkningsfördelning är ett återkommande centralt innehåll i kursplanen för geografi.

Hemortens historia

Innehållet *hemortens historia* tar avstamp i *vad närområdets platser, byggnader och vardagliga föremål kan berätta om barns, kvinnors och mäns levnadsvillkor under olika perioder*. Historien i närområdet kan spåras och tolkas genom till exempel historiska minnesmärken, byggnader, namn på gator och torg eller texter av olika slag. Vardagliga föremål finns ofta att beskåda på hembygds museer, inte sällan tillsammans med livfulla berättelser om just levnadsvillkoren för barn, kvinnor och män. Att kunna leva sig in i hur människor levde förr i den egna hemorten, kan bidra till en ökad förståelse för vår egen tid och ge eleverna viktiga kunskaper för att börja forma en historisk referensram. För en djupare förståelse av kronologisk tidsordning kan såväl digitala som andra verktyg användas.

Levnadsvillkor är en utvecklingslinje som löper genom hela innehållet i kursplanen i historia för årskurserna 4–9. Kursplanen i historia återkommer också till hur spår av historien kan tolkas.

Kristendomens roll

I samband med hemortens historia anger kursplanen *kristendomens roll i skolan och på hemorten förr i tiden* som ett innehåll. Det motiveras av det faktum att religionen och kyrkan har haft stor betydelse för den historiska utvecklingen i Sverige under tusen år. Under långa tider var Sverige religiöst homogent, och kyrkans roll i samhället var mer central än i dag. Den kristna identiteten ärvdes och togs för given, den växte oftast inte fram som resultatet av individuella val. ”Kyrkan mitt i byn” var den naturliga samlingspunkten, nyheter spreds från predikstolen och genom informationsutbyte på kyrkbacken.

Kristendomen spelade också en central roll i skolan. Först 1919 avskaffades katekesundervisningen. Det öppnade för en mer allmän kristendomsundervisning inriktad på bibliska berättelser och kristen etik, och med tiden även för studier av andra religioner. Genom att studera kristendomens roll i skolan utifrån ett historiskt perspektiv får eleverna övning i att göra jämförelser mellan då och nu och kan reflektera över likheter och skillnader. I förlängningen kan detta också leda till diskussioner om orsaker till förändringarna.

Eleverna får genom detta innehåll möjlighet att utveckla en översiktlig förståelse för den betydelse som kristendomen har och har haft i skolan och i det svenska samhällslivet. Med det som grund kan de anlägga historiska perspektiv på innehållet i senare årskurser som berör sekularisering och mångfald i dagens samhälle.

Religioner och platser för religionsutövning

I dagens pluralistiska samhälle utövas flera olika religioner. Det är därför naturligt att elevernas kunskaper om närområdet även inkluderar kunskaper om de *religioner och platser för religionsutövning* som finns där. Genom att eleverna får möta närområdets

religioner kan de utveckla kunskaper om, och förståelse för, andra människors trosuppfattningar och religiösa handlingar. Innehållet i årskurserna 1–3 leder vidare till senare årskursers studier av religiösa uttryck och tankegångar inom några världsreligioner.

Här kan det finnas anledning att göra en vidare tolkning av begreppet närområdet. Den egna hemorten kanske inte kan erbjuda eleverna att komma i kontakt med så många olika religioner. Då kan olika religioner som förekommer i medierna eller populärkulturen tas som utgångspunkt för studierna.

Centrala samhällsfunktioner

Olika samhällen har i olika tider haft skilda uppfattningar om vad som är eller bör vara gemensamt. Dessa uppfattningar har legat till grund för vad som har definierats som samhällets ansvar och lett till att den offentliga sektorn har varierat och varierar kraftigt i omfattning.

Som en introduktion till en bredare samhällsförståelse lyfter kursplanen fram *centrala samhällsfunktioner* som ett centralt innehåll i SO 1–3. Detta följs upp i innehållet *det offentliga ekonomien* och vad skatter används till, i samhällskunskap i årskurserna 4–6. Där ligger betoningen på det vi betalar gemensamt genom skatter. I årskurserna 7–9 lyfter samma ämne fram *svenska välfärdsstrukturer och hur de fungerar* som ett centralt innehåll.

Yrken och verksamheter

Innehållet *yrken och verksamheter i närområdet* erbjuder kontaktytor mellan skolan och arbetslivet och anknuter till den samlade läroplanens andra del. Där står det att skolans mål är att varje elev ska få inblick i närsamhället och dess arbets-, förenings- och kulturliv. I senare årskurser följer undervisningen i samhällskunskap upp olika frågor kring arbetsliv och arbetsmarknad.

Genom att studera yrken och verksamheter i närområdet kan eleverna förstå hur arbete skapar mervärden för den enskilde och samhället. Här finns en tydlig koppling till innehållspunkten *pengars användning och värde* i kunskapsområdet ”Att leva i världen”. Dessutom kan kännedom om yrken och verksamheter i närområdet bidra till elevernas förståelse för arbetets och företagsamhetens betydelse för både privat-ekonomi och samhällets ekonomi, innehåll som återkommer i samhällskunskap under senare årskurser.

Att leva i världen

Även yngre elever har uppfattningar om världen och behöver internationella utblickar för att se hur deras egen plats på jorden passar in i ett större sammanhang. Ibland blir det nära mer begripligt när man har fått syn på de stora mönstren.

Jordgloben, kontinenterna och världshaven

Kursplanen lyfter fram *jordgloben och kontinenternas och världshavens lägen* som ett centralt innehåll i SO årskurserna 1–3. En tanke bakom detta är att ge de yngre

eleverna chansen att utveckla förståelse för att de lever på en stor planet som de delar med andra varelser. Jordgloben är en bild av verkligheten och en utgångspunkt för vidare studier av kartor med deras uppbyggnad av färger, symboler och skalor. Med hjälp av digitala verktyg kan elevernas förståelse för kartor och jordgloben underlättas.

I det mångkulturella Sverige möter eleverna människor, varor och kulturella uttryck från hela världen. De känner redan till djur och naturtyper som inte finns naturligt i Sverige. Genom att studera jordgloben, kontinenterna och världshaven får de möjlighet att utveckla en geografisk referensram som hjälper dem att sätta in olika händelser och företeelser som de har hört talas om i ett sammanhang. Med utgångspunkt i elevernas egna frågeställningar om *länder och platser* kan undervisningen bidra till att eleverna får ännu fler geografiska referenspunkter för att utveckla sin bild av världen.

Kursplanen anger inte vilka namn på länder och platser som ska behandlas i undervisningen. Det urvalet sker bäst i samspelet mellan elever och lärare i varje klassrum och med hänsyn till elevernas förkunskaper och intressen. Namnkunskaper är nödvändiga delar av en referensram över världen. Det är dock viktigt att betona att geografiska namn får en tydligare funktion och blir lättare att minnas om de studeras i ett sammanhang. Sådana sammanhang kan till exempel vara hållbarhetsfrågor och livsmiljöer.

Människans uppkomst, vandringar och jordbrukets införande

Människans tidiga utveckling ska belysas översiktligt i årskurserna 1–3 genom innehållet *människans uppkomst, vandringar, samlande och jakt samt införandet av jordbruk*. Genom att studera den allra äldsta historien får man svar på frågor om människans ursprung. Människans vandringar handlar dels om hur människan spreds över jorden, dels om jägares och samlares nomadiska livsstil. Att människan blev bofast och började odla upp mark och hålla husdjur är en av de största förändringarna i människans historia.

I nära anslutning till människans tidiga utveckling och övergången till jordbruk lyfter kursplanen också fram *tidsbegreppen stenålder, bronsålder och järnålder*, tre tidsbegrepp som tillsammans spänner över hela fornhistorien i Norden. Kunskap om tidsrelaterade begrepp ökar förståelsen för hur historisk kunskap kan ordnas, skapas och användas. Begreppen kan också vara till hjälp när eleverna samtalar om historia.

Hur forntiden kan iakttas

Innehållet *hur forntiden kan iakttas i vår tid genom spår i naturen och i språkliga uttryck* handlar om hur man kan se spår av historien i sin omgivning och hur dessa spår kan tolkas. I många delar av Sverige finns förhistoriska lämningar kvar i naturen. Kult- och offerplatser, hållristningar, runstenar, rösen och gravfält påminner om vårt förflutna och markerar platser av betydelse för forntidens människor. Genom att se sådana spår i det nutida landskapet blir historien levande och konkret för eleverna. Språkliga uttryck från forntiden lever kvar i till exempel namn på personer, orter och veckodagarna och utgör en brygga mellan forntiden och vår egen tid.

Berättelser om gudar och hjältar

En annan brygga mellan det förflutna och nuet är *berättelser om gudar och hjältar i antik och nordisk mytologi*. Sådana berättelser utgör kulturella referenspunkter som många människor runt om i världen känner till. Den nordiska mytologin har många gemensamma drag med antik mytologi. Gudarna har ofta liknande särdrag och berättelserna försöker ofta ge förklaringar till samma grundläggande frågeställningar till livsfrågor som skapelsen, kärleken och döden, eller fenomen i naturen som åskan och årstidernas växlingar. När eleverna får ta del av sådana berättelser kan nya dörrar öppnas till konst, film och litteratur.

Högtider, symboler och berättelser

Innehållet *högtider, symboler och berättelser inom kristendom, islam och judendom* innebär att undervisningen ska behandla konkreta religiösa uttryck. Detta kan fungera som en ingång till senare årskursers fördjupade innehåll om världsreligioner. Det kan även bidra till elevernas förståelse för jämnåriga som utövar olika religioner.

Det finns ofta direkta kopplingar mellan berättelser, symboler och högtider. Ett exempel är det judiska påskfirandet som högtidlighåller Gamla testamentets berättelse om uttåget ur Egypten. Ett annat är kopplingen mellan det kristna korset och berättelser om Jesus död och uppståndelse. Dessa konkreta religiösa uttryck utgör startpunkten för en progression i det centrala innehållet där eleverna gradvis under skoltiden kommer i kontakt med allt mer abstrakta delar av religionerna.

Ett skäl till att namnge tre religioner är att eleverna tidigt ska få kunskaper om att vårt samhälle är mångreligiöst och pluralistiskt. Utan den kunskapen kan studierna av kristendomens historiska roll i Sverige bli perspektivlösa. Eleverna kan också ha behov av djupare kunskaper om religioner utanför den egna erfarenheten. Genom att belysa en mångfald av religiösa uttryck kan skolan bidra till mellanmänsklig och interkulturell förståelse och motverka stereotypa bilder av andra religioner och deras utövare.

Att just kristendom, islam och judendomen lyfts fram motiveras främst av deras relevans i det samtida mångkulturella samhället, antalet utövare i Sverige och deras historiska betydelse. Dessa tre religioner delar också många berättelser och föreställningar, vilket gör det möjligt att se likheterna mellan dem. Eftersom kristendomen har fler utövare och större historisk betydelse i det svenska samhället än andra religioner anger kursplanen dessutom att *berättelser ur Bibeln och deras innebörd samt några av de vanligaste psalmerna* ska ingå i undervisningen.

Miljö

Hållbar utveckling ingår som ett centralt innehåll i flera ämnen. I de tidiga skolåren tar hållbarhetsfrågorna sin utgångspunkt i elevnära och vardagliga sammanhang. I kursplanen för SO 1–3 uttrycks det som *miljöfrågor utifrån elevens vardag*. Det handlar om hur eleverna själva kan bidra till hållbar utveckling och minska påfrestningen på miljön.

I årskurserna 4–6 lyfter kursplanen i geografi fram ett innehåll kring *hur val och prioriteringar i vardagen kan påverka miljön och bidra till en hållbar utveckling*. Genom

begreppet hållbar utveckling vidgas studierna här till att omfatta inte bara den ekologiska dimensionen av begreppet, utan även sociala och ekonomiska aspekter.

Mänskliga rättigheter

Enligt läroplanen har skolan en viktig uppgift när det gäller att förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på hos eleverna. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, och solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. Därför är *grundläggande mänskliga rättigheter såsom alla människors lika värde samt barnets rättigheter* ett centralt innehåll i SO för årskurserna 1–3.

Konventionen om barnets rättigheter är en specifik del av folkrätten som slår fast universella rättigheter för alla barn. Kunskapen om att världens ledare och nationer har enats om ett antal rättigheter som gäller speciellt för barn, ger eleverna signaler om hur viktiga dessa rättigheter är. Barnets rättigheter och alla människors lika värde är grundprinciper som det svenska samhället vilar på och kan vara en början till att demokrati-begreppet längre fram blir begripligt. Barnets rättigheter är dessutom nödvändig kunskap för den enskilda eleven som genom dem kan förstå om hennes egna rättigheter kränks.

De mänskliga rättigheterna och barnets rättigheter är innehåll som återkommer med vissa tillägg och fördjupningar i samhällskunskap i årskurserna 4–9. Även i religionskunskap behandlas mänskliga rättigheter i årskurserna 7–9 med fokus på etiska begrepp.

Hur man genomför möten

Som en introduktion till senare årskursers återkommande demokratistudier i samhällskunskap och historia, anger kursplanen för SO 1–3 att undervisningen ska behandla *hur möten, till exempel klassråd, organiseras och genomförs*. Kunskaper om och i demokratiska arbetsformer kan bidra till att eleverna får en fördjupad förståelse för demokratibegreppet. Genom att lära sig hur möten organiseras och genomförs, kan eleverna utveckla sin förmåga att utöva inflytande och ta ansvar.

Tanken bakom den här punkten är att eleverna redan i de tidiga årskurserna ska få möta demokratiska grundprinciper som en röst per person, respekt för andras åsikter, yttrandefrihet och majoritetsprincipen. Därigenom kan undervisningen i de högre åldrarna bygga vidare på en grundförståelse för demokratiska processer.

Pengars användning och värde

Ekonomi är en grundläggande del av samhällets uppbyggnad och det är därför motiverat att introducera även ekonomi tidigt i undervisningen. I årskurserna 1–3 lyfter kursplanen fram *pengars användning och värde* som ett centralt innehåll. Detta följs sedan upp i kursplanen i samhällskunskap där ”Samhällsresurser och fördelning” är ett kunskapsområde som tar upp frågor om privatekonomi och samhällsekonomi.

Med *pengars användning* avses vad pengar kan användas till och hur man betar sig när man använder pengar. Det går att överrätta kontanter, betala med kort eller

överföra pengar direkt mellan konton genom banktjänster på internet. Det är inte självklart att eleverna förstår kopplingen mellan mynt, sedlar och kreditkort.

Med pengars *värde* avses bland annat bytesvärdet, det vill säga vad som kan köpas för pengar och ungefär vad det kostar. Pengars värde kan också ges en fördjupad innebörd genom att undervisningen belyser det faktum att de flesta människor får pengar i utbyte mot arbete. Pengars värde kan slutligen problematiseras ur ett etiskt perspektiv: Är det viktigt att vara rik? Finns det saker man inte skulle göra för pengar?

Aktuella samhällsfrågor

Även eleverna i de tidigaste skolåren snappar upp händelser och *aktuella samhällsfrågor i olika medier* och därför är detta ett centralt innehåll i SO 1–3. Samhällsfrågor är alla frågor som handlar om hur samhället ska utvecklas framöver. Dessa frågor är ofta föremål för diskussion och debatt, eftersom olika aktörer försöker påverka utvecklingen för att främja sina intressen.

Genom att ta upp aktuella samhällsfrågor i undervisningen får eleverna möjlighet att samtala om och reflektera kring förhållanden och händelser som väcker deras tankar och känslor. Att undervisningen behandlar aktuella samhällsfrågor ökar elevernas möjligheter att förstå sin samtid. Det ger dem också övning i att uttrycka och värdera olika ståndpunkter och formulera argument grundade på fakta och värderingar.

Vilken typ av samhällsfrågor som undervisningen ska ta upp går inte att definiera i en kursplan. Det urvalet måste ta sin utgångspunkt i lärarens didaktiska överväganden utifrån elevernas ålder, intressen och förförståelse samt utifrån aktualitetsaspekter och kopplingar till annat undervisningsinnehåll. Inte heller kan kursplanen beskriva vilka medier som arbetet med samhällsfrågor ska utgå ifrån. Oavsett vilka medier som används kan undervisningen om aktuella samhällsfrågor bidra till att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt hos eleverna. Källkritik kommenteras mer utförligt i nästa avsnitt.

Att undersöka verkligheten

Detta kunskapsområde rymmer inte något fristående innehåll, utan består av metoder och begrepp som kan användas vid studier av innehållet i de andra kunskapsområdena. Genom att eleverna tidigt får komma i kontakt med samhällsvetenskapliga arbetssätt och begrepp får de träning i att ordna kunskap och verktyg för att samtala om samhället ur olika perspektiv.

Metoder för att söka information

Vi lever i ett informationssamhälle som ställer stora krav på vår förmåga att ta till oss information och att sovra bland alla budskap som dagligen översköjler oss. Information produceras och distribueras i olika syften, och de beslut vi fattar påverkas av vad vi har hört och hur vi värderar det.

Genom att lyfta fram metoder för att söka och värdera information i alla årskurser och i alla samhällsorienterande ämnen, syftar kursplanerna till att utveckla elevernas förmåga att ta till sig information från olika typer av källor och värdera hur trovärdiga

och relevanta de är. I det centrala innehållet för SO i årskurserna 1–3 är detta innehåll formulerat som *metoder för att söka information från olika källor: intervjuer, observationer och mätningar. Hur man kan värdera och bearbeta källor och information, såväl med som utan digitala verktyg*. De källor som avses här är främst sådana som är anpassade för barn. Men även andra källor som eleverna möter i till exempel faktaböcker, webbsidor och tidningar, kan vara underlag för samtal om trovärdighet.

Intervjuer, observationer och mätningar är olika metoder för att inhämta information. Genom att mäta, känna på, lyssna till och observera sin omgivning och på olika sätt dokumentera och sammanställa resultatet av undersökningar, får eleverna tidigt träna på ett samhällsvetenskapligt arbetssätt.

Den långsiktiga ambitionen med undervisningen i källhantering är att eleverna ska utveckla ett kritiskt tänkande, men i tidigare årskurser måste källkritiken med nödvändighet utgå från enkla frågor: Varifrån kommer informationen? Vem har sagt eller skrivit det? Vilket syfte kan en person ha med sin framställning?

Rumsuppfattning, mentala och fysiska kartor

För att tidigt utveckla elevens geografiska referensram lyfter kursplanen i SO 1–3 fram innehållet *rumsuppfattning med hjälp av mentala kartor och fysiska kartor*. Arbetet med kartor kan ske såväl med som utan digitala verktyg.

En mental karta är ett fysiskt uttryck för den inre bild som vi har av vår omgivning, det vill säga vår rumsuppfattning. En elev kan till exempel rita en bild av sitt rum och placera ut möblerna i rummet med en tanke om hur stora de är i relation till varandra. På så sätt tänker eleven redan i olika skalor och kan börja förstå en viktig princip bakom kartans förhållande till verkligheten. Det går också att göra mentala kartor över skolgården, hemorten, Sverige, Europa och världen. En mental karta kan aldrig ritas fel, den representerar ju bara individens uppfattning om lägen, avstånd och storleksrelationer inom det rum som kartan föreställer.

Mentala kartor lämpar sig väl för jämförelser: Hur ser min mentala Sverigekarta ut i dag jämfört med den jag ritade när jag var yngre? Varför visar din mentala karta över Sydamerika så många detaljer, medan min blir ganska vag? Fysiska kartor med sina symboler och färger kan berätta hur verkligheten är utformad i elevernas närhet och på olika platser på jorden och utvecklar därmed elevernas rumsuppfattning. I samband med kartanvändning och studier av jordgloben blir det naturligt att beröra *storleksrelationer och väderstreck samt rumsliga begrepp*. Även här kan arbetet ske såväl med som utan digitala verktyg.

Storleksrelationer handlar om att kunna jämföra mindre och större platser, länder och världsdelar, men också om att förstå hur dessa olika storheter förhåller sig till varandra. Väderstrecken är nödvändiga verktyg för att kunna tala om riktning och läge. Norr, söder, öster och väster på en kartbild ska behandlas i undervisningen, men eleverna ska också få kunskaper om hur man kan orientera sig i närmiljön med hjälp av väderstrecken. Här finns kontaktytor mellan SO och det centrala innehållet i idrott och hälsa som handlar om att orientera sig i närmiljön.

Tidslinjer och tidsbegreppen dåtid, nutid och framtid

Tidslinjer, såväl digitala som andra, är användbara verktyg för att åskådliggöra tidens förlopp och för att länka händelser och skeenden till varandra. Med hjälp av tidslinjer kan man jämföra långa tidsrymder med korta, förstå vad som hände först och vad som hände sedan och få en bild av avståndet i tid mellan nuet och det förflutna. Genom att eleverna får lära sig att läsa olika varianter av tidslinjer kan de få en kronologisk överblick över historien och utveckla sin historiska referensram.

Forskning visar att yngre elever har svårt med årtal och lättare för att ta till sig relativa tidsbegrepp. Därför ingår tidsbegreppen *dåtid*, *nutid* och *framtid* i det centrala innehållet i SO 1–3 och kan med fördel användas som tidsangivelser istället för årtal.

Historia årskurserna 4–6

Kronologiskt avgränsade kunskapsområden

Inom årskurserna 4–6 och 7–9 är innehållet indelat i kronologiskt ordnade tidsperioder som var och en utgör ett kunskapsområde. Varje kronologiskt avgränsat kunskapsområde har innehållspunkter som är till för att ringa in händelser och skeenden som är centrala för förståelsen av den aktuella tidsperioden. De tidsperioder och geografiska tyngdpunkter som pekas ut i det centrala innehållet kan anses utgöra centrala delar av en historisk referensram för en ung människa i Sverige.

Det finns flera skäl till att det centrala innehållet i historia är kronologiskt uppbyggt. Historia som skolämne och vetenskap har en lång tradition av att dela in det förflutna i olika tidsperioder. Kursplanen bygger på idén att sambanden under en tidsperiod måste vara tydliga. Långsiktiga skeenden, människors levnadsvillkor, framträdande gestalter, idéer och avgörande händelser ska presenteras på ett sådant sätt att de skapar ett sammanhang för eleven.

Det finns ett kunskapsområde som avviker från den kronologiska indelningen: ”Hur historia används och historiska begrepp”. Detta kunskapsområde följer inte någon kronologi. Det tar istället tar upp ett innehåll som kan och bör studeras i samband med samtliga tidsperioder.

Att kursplanen presenterar de olika kunskapsområdena kronologiskt i årskurserna 4–6 och 7–9 innebär inte att de måste studeras i kronologisk följd eller ett i taget.

Utvecklingslinjer

Historievetenskapens sätt att dela in det förflutna i olika tidsperioder är en konstruktion för att underlätta förståelsen av ämnet. Men kursplanen strävar också efter att eleverna ska ges möjlighet att följa den historiska utvecklingen utifrån givna teman. Därför rymmer kursplanen fyra utvecklingslinjer som återkommer i flera kunskapsområden. Med utgångspunkt i utvecklingslinjerna kan eleverna följa hur både kontinuitet och förändring präglar den historiska utvecklingen. Genom att studera sådana tematiska utvecklingslinjer ökar elevernas möjligheter att göra kopplingar mellan det förflutna, nuet och framtiden.

De fyra utvecklingslinjerna är *kulturmöten*, *migration*, *politik* och *levnadsvillkor för barn, kvinnor och män*. Utvecklingslinjerna kulturmöten och migration handlar om att människor i alla tider har varit ömsesidigt beroende av varandra. Kontakter mellan olika kulturer har alltid pågått och förflyttningar inom och mellan länder påverkar utvecklingen i världen.

Utvecklingslinjen politik visar hur maktförhållanden, ideologier och olika former för beslutsfattande har utvecklats genom tiderna. På så sätt ger den perspektiv åt politiska idéer och processer i dag.

Den fjärde utvecklingslinjen, levnadsvillkor för barn, kvinnor och män, syftar till att göra historien levande och ge eleverna möjlighet att utveckla sin förmåga att leva sig in i gångna tiders villkor. Att studera människors levnadsvillkor öppnar också för diskussioner kring tidsbundenhet, det vill säga människors olika förutsättningar och skilda värderingar i tid och rum. Kursplanen kopplar genomgående människors levnadsvillkor till studier och tolkning av historiskt källmaterial. Detta görs för att kursplanen vill synliggöra människor som aktörer i historien.

Progression

En viss progression mellan årskurserna syns i en geografisk förskjutning från närområdet i årskurserna 1–3, via Sverige och Norden i årskurserna 4–6, till Europa och världen i årskurserna 7–9. En tanke bakom detta är att eleverna med stigande ålder får bättre förutsättningar att relatera till en historia med vidare utblickar över världen.

Det finns även en progression i svårighetsgrad. Begreppen i kunskapsområdet ”Hur historia används och historiska begrepp” är valda så att de möjliggör en allt djupare och mer komplex analys i senare årskurser. *Källor* i årskurserna 4–6 motsvaras till exempel av *källkritik* i årskurserna 7–9.

Nedan kommenteras det centrala innehållet med utgångspunkt i kunskapsområdena.

Kring forntiden och medeltiden, till cirka 1500

Innehållet i det här kunskapsområdet tar ett översiktligt grepp om nordisk forntid och medeltid. Det sträcker sig därmed från tiden när inlandsisen smälte undan och de första stenåldersjägarna vandrade in, fram till och med de första statsbildningarna och införandet av kristendomen.

Nordisk forntid och kulturmöten

Innehållspunkten *Norden befolkas* handlar om hur människor från kontinenten följde efter renhjortar och andra bytesdjur norrut och slog sig ner i Norden. Detta innehåll illustrerar hur kursplanen lyfter fram migration som en utvecklingslinje som löper genom historien. I den här punkten finns även innehållet *de utmärkande dragen för stenåldern, bronsåldern och järnåldern*. Genom formuleringen ”de utmärkande dragen” anger kursplanen att resten av den nordiska forntiden ska behandlas översiktligt i årskurserna 4–6. Anledningen till detta är att forntiden finns som centralt innehåll redan i SO 1–3, och att eleverna alltså redan har fått en viss undervisning om perioden.

I det här kunskapsområdet ska undervisningen också behandla *Nordens kulturmöten med övriga Europa och andra delar av världen genom ökad handel och migration*. Som exempel ges bland annat vikingatidens resor. Vikingatiden fascinerar och eggjar lätt fantasin hos eleverna. Vikingen som historisk gestalt kan dessutom belysa hur historia har använts i olika syften, till exempel i berättelser som kopplar ihop manlighet och styrka med att vara svensk.

De nordiska staternas bildande och kristendomens införande

Genom innehållet *de nordiska staternas bildande* får eleverna kunskaper om att Sverige inte alltid har funnits som nation, utan växte fram i en tid då varken nationella gränser eller nationella identiteter existerade. De nordiska staternas bildande gick hand i hand med *kristendomens införande*. I dag vet vi att kristendomen infördes genom en lång förändringsprocess där olika religioner utövades parallellt och blandades med lokal kult. Den kom till Norden från det kontinentala Europa, och med den följde föreställningar om makt och centralisering som blev förebilder för de tidiga nordiska kungadömena. Kursplanen anger att undervisningen ska ta upp *konsekvenser av dessa förändringar för olika människor och grupper*. Till exempel ledde kristendomens införande till att träl- domen avskaffades och att stormän kunde få en mäktig bundsförvant i kyrkan om de lät döpa sig.

Religion knyts här till utvecklingslinjen politik. Religionens roll i politiska processer återkommer som innehåll också i andra historiska perioder och är även en viktig del av det centrala innehållet i religionskunskap.

De europeiska upptäcktsresorna

Genom kunskaper om *några av de europeiska upptäcktsresorna, deras betydelse och konsekvenser* kan eleverna få förståelse för de historiska processer som kom att förändra människors världsbild och ge upphov till en ny världsordning. Här fortsätter kursplanen att följa utvecklingslinjen kulturmöten. De geografiska upptäckterna i kombination med nya vetenskapliga rön om att jorden snurrar runt solen, bidrog till att kyrkans auktoritet på det vetenskapliga området ifrågasattes. Nu började man söka kunskap genom att observera verkligheten, göra experiment och dra slutsatser. En ny tilltro till människans förmåga att förstå och förklara verkligheten blev central i det som brukar kallas den vetenskapliga revolutionen.

Det här innehållet pekar också framåt mot årskurserna 7–9, där det centrala innehållet tar upp hur de geografiska upptäckterna bidrog till ökad världshandel, kolonialism och europeisk dominans över världen. De europeiska upptäcktsresorna fick omfattande konsekvenser och påverkar förhållanden i världen än i dag. Kunskaper om vilken avgörande betydelse de geografiska upptäckterna fick för den historiska utvecklingen i världen är därför nödvändiga för att eleverna ska kunna orientera sig i dagens värld.

Källor och levnadsvillkor

Ett återkommande innehåll genom årskurserna 4–9 är vad olika typer av historiskt källmaterial kan berätta om *likheter och skillnader i levnadsvillkor för barn, kvinnor och män*. Levnadsvillkor är en av de fyra utvecklingslinjer som löper genom alla tidsperioder som undervisningen berör. I kunskapsområdet ”Kring forntiden och medeltiden” inriktas källstudierna på hur levnadsvillkoren har skilt sig åt beroende på människors ålder och kön under olika tider.

Här lyfter kursplanen fram källor i form av *arkeologiska fynd* och vad de kan berätta. Till exempel kan myntskatter visa på periodens omfattande handelsutbyte mellan människor i Norden och mellan olika kristna och muslimska kulturer. Nycklar, som är vanliga fynd i kvinnogravar från vikingatiden, kan berätta något om kvinnans status i samhället. I antologier och på olika webbplatser finns urval av källor som har anpassats till nutidssvenska och som därmed är tillgängliga för eleverna. Vilket källmaterial eleverna får komma i kontakt med beror på lärarens didaktiska överväganden.

Norden och Östersjöriket Sverige, cirka 1500–1700

Många av Sveriges nationella symboler och berättelser har sin grund i händelser från den här tiden. Två tydliga exempel är den svenska nationaldagen, som bland annat firas till minne av när Gustav Vasa valdes till kung den 6 juni 1523 och den svenska flaggan som började användas som nationalsymbol på 1500-talet. Övergången till den protestantiska läran och formandet av en välorganiserad statsförvaltning är olika skeenden som har bidragit till den svenska självbilden och som är centrala delar av innehållet i det här kunskapsområdet. Ett annat centralt tema under den här tidsperioden är expansionen av det svenska Östersjöriket.

Globalt handelsutbyte

Under 1500-talet och 1600-talet ökade det globala handelsutbytet, inte minst mellan Europa och de kontinenter som européerna hade etablerat kontakt med i samband med upptäcktsresorna. Samtidigt centraliserades makten i de nordiska staterna under inflytande av reformationen, och det svenska riket utökade sitt territorium runt Östersjön. Innehållet *Nordens och Östersjöområdets deltagande i ett globalt utbyte* belyser hur den ökade handeln med till exempel järn och spannmål ledde till maktstrider om hamnarna runt Östersjön och inkomsterna från handeln. Rikena i Norden drogs in i den europeiska storpolitikens allianser och maktkamper på kontinenten.

Innehållet om handel och maktstrider hänger nära samman med innehållet om det svenska Östersjöriket och det som traditionellt brukar kallas stormaktstiden. Kunskaper om utbytet runt Östersjön i historisk tid kan ge eleverna perspektiv på det samarbete som äger rum i dag, särskilt kring gränsöverskridande frågor om miljö och migration.

Den svenska statens framväxt

Den svenska statens framväxt och organisation är ett innehåll som visar hur Sverige liksom andra europeiska stater under 1500-talet genomgick en utveckling mot så kallade nationalstater med en stark centralmakt. Under den här perioden lades mycket

av grunden för Sverige som organiserad stat. Centralmakten anlade nya städer, organiserade ett postväsende och införde fastare former för skatteindrivning och rekrytering av soldater. Mycket av detta finns kvar än i dag och kan fungera som välbekanta exempel för eleverna på hur historien lämnar spår efter sig. Ett annat exempel på den ökade centralstyrningen var att kyrkan ålades att sköta folkbokföringen, något som i hög grad bidragit till att öka våra kunskaper om historien.

Det här innehållet kan knytas till utvecklingslinjen politik. Från medeltidens Sverige med svaga kungar går den politiska utvecklingen nu mot ökad centralstyrning och stärkt kungamakt på bekostnad av kyrkans och adelns inflytande. Det andra riket i Norden, monarkin Danmark-Norge, genomgick en liknande utveckling under samma tid.

Det svenska Östersjöriket

Innehållet *det svenska Östersjöriket* samt *orsakerna till dess uppkomst* handlar om hur och varför Sverige under perioden utökade sitt territorium. Detta var en tid när bergsbruket tog fart och metallproduktionen ökade starkt i Norge och Sverige. Det gav den svenska staten, som tidvis kontrollerade den omfattande handeln runt Östersjön, stora inkomster. Kampen om makten över Östersjön ledde till många och långvariga krig mot andra nationer som också hade intressen i området. Krigen belastade statens ekonomi och fick konsekvenser för barn, kvinnor och män i alla samhällsklasser i Sverige och andra länder runt Östersjön. För vissa grupper av människor orsakade kriget mycket lidande, medan andra kunde utnyttja kriget för att berika sig och stärka sin makt. Detta behandlas i innehållet *konsekvenser för olika människor och grupper runt Östersjön*.

Kursplanen har valt att använda begreppet det svenska Östersjöriket istället för det mer välkända begreppet stormaktstiden. Skälet är att ordet stormaktstiden riskerar att begränsa undervisningen till att handla mest om militärhistoria.

Reformationen

I och med reformationen bröt Gustav Vasa den svenska kungamaktens beroende av katolska kyrkan. Därmed kunde han stärka sin egen makt över både kyrkan och staten. Reformationen bidrog också till att den första svenska bibelöversättningen kom till stånd, vilket i sin tur ledde till ökad läskunnighet bland svenskarna. Genom innehållet *reformationen och dess konsekvenser för Sverige och övriga Europa* får eleverna kunskaper om religionens roll i samhälleliga processer och förståelse för vilken betydelse protestantismen haft för samhällsutvecklingen i Sverige och Europa.

Källor

I samband med studiet av den här tidsperioden ska undervisningen behandla vad *historiska källor, till exempel brev och andra dokument, kan berätta om likheter och skillnader i levnadsvillkor för barn, kvinnor och män jämfört med i dag*. I källorna kan eleverna till exempel undersöka hur vardagen kunde se ut för dåtidens barn och jämföra det med sina egna erfarenheter av skola, fritid och familjeliv.

Ökat utbyte och jordbrukets omvandling, cirka 1700–1850

Innehållet i det här kunskapsområdet beskriver en brytningstid som kännetecknades av ökat globalt handelsutbyte, större livsmedelsproduktion och kraftigt befolkningstillväxt. Kursplanen fortsätter att följa utvecklingslinjerna kulturmöten och politik.

Ekonomiskt och kulturellt globalt utbyte

Innehållspunkten *Sveriges och Nordens ekonomiska och kulturella globala utbyte* anknyter till utvecklingslinjen kulturmöten. Till exempel går det att visa hur den svenska järnexporten och annat handelsutbyte även ledde till ett ökat utbyte av tankar och idéer. Inte minst de franska influenserna gav bestående avtryck i den svenska kulturen, politiken och i det svenska språket.

Jordbrukets omvandling och den stora folkökningen

Under 1700-talet och första hälften av 1800-talet genomgick jordbruket i Norden stora förändringar med skiftesrörelsen, nya odlingsmetoder och nya grödor. Denna omvandlingsprocess fick stora konsekvenser, bland annat för bönderna i Sverige och Danmark som fick utökad rätt till jorden de brukade. Därför är *jordbrukets omvandling och dess konsekvenser för människor* ett centralt innehåll här.

Den stora folkökningen under 1800-talet i Sverige och i andra länder i Norden hänger ihop med effektiviseringen av jordbruket och en begynnande industrialisering. Kunskaper om de samhällsförändringar som ägde rum vid den här tiden är viktiga för att eleverna ska kunna se sambanden mellan jordbrukets omvandling, industrialiseringen och folkökningen. Betydelsen av den stora folkökningen kan inte överskattas. De mekanismer som låg bakom folkökningen i Sverige på 1800-talet är fortfarande aktuella i andra delar av världen. Därför ger kunskaper om befolkningstillväxtens orsaker och konsekvenser eleverna möjligheter att förstå de utmaningar som världen står inför i dag.

Parlamentarism, partiväsen och nya lagar

Utvecklingslinjen politik belyses i det här kunskapsområdet genom innehållet *framväxten av parlamentarism, partiväsen och nya lagar i Sverige*. Sverige hade förlorat ett krig mot Ryssland 1809 och tvingats lämna ifrån sig den finska delen av riket. Kungen avsattes och landet fick nya grundlagar, varav regeringsformen var i bruk ända fram till 1970-talet. Med de nya grundlagarna 1809–10 fick riksdagen dela makten med kungen och en utveckling mot parlamentarism påbörjades. Under 1800-talet började också politiska partier organiseras, först i riksdagen och sedan även som breda folk-rörelser. Kunskaper om dessa skeenden utgör en viktig grund för förståelsen av hur Sverige styrs i dag.

Källor

I samband med tidsperioden 1700–1850 anger kursplanen två inriktningar för arbetet med historiska källmaterial. Den första inriktningen är *vad historiska källor... kan berätta om Sveriges historia*. Den andra handlar om *likheter och skillnader i levnadsvillkor för barn, kvinnor och män*. Till exempel kan bondedagböcker ge värde-

full information om hur livet för den vanliga människan kunde se ut på 1700-talet och första hälften av 1800-talet. Arkivmaterial, till exempel kyrkböcker, kan belysa lokal befolkningsstatistik jämfört med nationell och ge eleverna en inblick i hur historikerna arbetar med att tolka historiskt källmaterial. Genom att jämföra motstridiga skildringar av periodens framträdande gestalter och dramatiska händelser får eleverna möjlighet att möta källkritiska problem.

Hur historia används och historiska begrepp

Det här kunskapsområdet rymmer inget fristående innehåll utan tar upp frågeställningar och begrepp som med fördel kan relateras till de olika tidsperioderna som ingår i undervisningen.

Vi omges av historia, ibland utan att tänka på det. Genom att eleverna uppmärksammas på historiska spår och hänvisningar i samtiden kan den historia de möter i undervisningen göras levande och meningsfull. Därför lyfter kursplanen i det här kunskapsområdet fram hur olika historiska perioder *kan avläsas i våra dagar genom traditioner, namn, språkliga uttryck, byggnader, städer och gränser*. Dessa spår av det förflutna kan vara oklara och tolkas på olika sätt, men i någon mån är de ändå en länk mellan det förflutna och nuet.

De tidsperioder som undervisningen ska behandla i årskurserna 4–6 erbjuder gott om möjligheter att tolka hur historien är synlig i vår tid. Föreställningar med anknytning till förkristna religioner lever kvar som traditioner och riter. Personnamn, Ortsnamn och gatunamn anknyter inte sällan till fornnordisk mytologi, och det går fortfarande att urskilja tydliga influenser från andra språk i modern svenska genom lånord som kommit in i språket under olika tider.

Tolkning av historiska personer och händelser

Genom innehållet *hur historiska personer och händelser... har framställts på olika sätt genom olika tolkningar och under skilda tider* får eleverna komma i kontakt med några olika tolkningar av historiska personer och händelser och med sammanhangen där dessa tolkningar har kommit till. Ett exempel är hur Karl XII har beskrivits omväxlande som rätträdig hjältekonung och dumdristig krigshetsare.

Begrepp

Begreppen är verktyg som ska användas för att skapa sammanhang och förståelse i samband med alla tidsperioder som behandlas i undervisningen. Med hjälp av de övergripande begreppen *kronologi, orsak och konsekvens* kan skeenden som de nordiska statsbildningarna eller maktkampen om Östersjön bli mer begripliga. Begreppen *orsak och konsekvens* är även användbara verktyg för att se och förstå drivkrafterna bakom *förändring*, som också är ett övergripande begrepp i det centrala innehållet för årskurserna 4–6.

Likheter och skillnader är grundläggande begrepp som gör det möjligt att göra jämförelser mellan till exempel olika gruppers levnadsvillkor och mellan levnadsvillkoren under olika tider. Begreppen *källor och tolkning* behöver eleverna för att kunna förstå hur föreställningar och berättelser om det förflutna kommer till.

Tidsbegreppen *vikingatiden*, *medeltiden*, *stormaktstiden* och *frihetstiden* kan användas för att beskriva olika tidsperioder. En viktig poäng med att peka ut dem som begrepp är att öppna undervisningen för att problematisera *olika syn på deras betydelser*. Alla dessa tidsbegrepp bär på stort symboliskt värde och synen på dem har förändrats många gånger. *Vikingatiden* har till exempel använts i en mängd olika syften, men kanske framförallt som symbol i en nationell berättelse om Sverige. Den traditionella bilden av vikingen har inte stora likheter med den tidens människor så som forskningen beskriver dem i dag.

Medeltiden är en efterhandskonstruktion som används för att beskriva det som människor i senare tid sett som en period av stagnation mellan antiken och renässansen. Historieforskningen har sedan dess flera gånger omvärderat perioden, men begreppet lever kvar. Även *stormaktstiden* och *frihetstiden* är perioder som har betraktats på olika sätt och använts för skilda syften. Begreppen är värdeladdade. Det är en anledning till att kursplanen i de kronologiskt avgränsade kunskapsområdena väljer andra ord för att beskriva dessa perioder.

Historia årskurserna 7–9

Forna civilisationer, från förhistorisk tid till cirka 1700

Det här kunskapsområdet handlar om civilisationer i olika delar av världen. Det är kulturer som är försvunna i dag, men som intar en central plats i många människors historiska referensram. Det långa tidsspännet, från förhistorisk tid till cirka 1700, syftar till att ge plats i undervisningen åt de högkulturer i till exempel Central- och Sydamerika som hade en lång historia före mötet med européerna, men som tvingades anpassa sig eller gå under i mötet med europeiska upptäckare, erövrare och koloniserare.

Högkulturer

Jämförelser mellan några högkulturers framväxt och utveckling är ett centralt innehåll som öppnar för att studera högkulturer i olika delar av världen under olika tider. Genom ett jämförande perspektiv kan undervisningen här belysa såväl gemensamma som särskilda drag hos de olika kulturerna.

Begreppet högkultur har traditionellt använts för att beskriva civilisationer i början av den historiska tiden. Deras kännetecken är stadsbebyggelse, politisk centralisering, militärväsen och ett överskott på mat som leder till arbetsdelning och uppdelning i olika samhällsklasser. Begreppet högkultur är kontroversiellt eftersom det antyder att det skulle finnas andra kulturer som befinner sig på ett lägre utvecklingsstadium. Trots detta använder kursplanen begreppet eftersom det är allmänt vedertaget, inte minst i undervisningssammanhang.

I det mångkulturella samhället är det rimligt att sträva efter en geografisk spridning av de civilisationer som behandlas i undervisningen. För att visa på möjligheten att få en sådan spridning pekar kursplanen ut högkulturer i Afrika, Amerika och Asien som exempel på kulturer som kan studeras. Studier av högkulturer i Amerika och Afrika söder om Sahara gör det också möjligt att återvända till utvecklingslinjen kulturmöten

och belysa de dramatiska skeendena som blev följden av dessa kulturernas möten med de europeiska kolonialmakterna.

Antiken

Kursplanen lyfter fram *antiken, dess utmärkande drag som epok och dess betydelse för vår egen tid* som ett innehåll för årskurserna 7–9. Än i dag finns det många kulturella referenspunkter med ursprung i antiken. Kunskaper om antikens människor, språk och mytologi kan därför öka elevernas möjligheter att ta till sig och uppskatta film, litteratur och annan kultur. Idéer och ideal inom politik och vetenskap kan härledas till antikens Grekland, och rättsväsendet i de flesta moderna stater har lånat drag av det romerska rättssystemet. Undervisningen i historia kan här ge ett historiskt perspektiv till andra skolämnen som fysik och samhällskunskap.

Denna tidsperiod innebar även ett intensivt utbyte mellan kulturer i nuvarande Europa, Asien och Afrika. Genom dessa kulturmöten förändrades och uppstod flera skriftspråk och religioner som fortfarande lever kvar. Kunskaper om hur kultur och språk spreds under hellenskt och romerskt tid ger en bakgrund till kulturella och språkliga gemenskaper i dagens Europa.

Källor

Genom innehållspunkten *vad historiska källor från någon högkultur... kan berätta om likheter och skillnader i levnadsvillkor för barn, kvinnor och män* fortsätter kursplanen att följa utvecklingslinjen levnadsvillkor. I samband med studier av högkulturerna kan eleverna också få stifta bekantskap med berättelser om hur forskningen lärt sig att tyda och tolka till exempel egyptiska hieroglyfer eller centralamerikansk skrift. På så sätt kan undervisningen visa hur historikernas arbete med källor ofta är beroende av bidrag från andra vetenskaper, till exempel arkeologi och lingvistik.

Industrialisering, samhällsomvandling och idéströmningar, cirka 1700–1900

Detta och följande kunskapsområden behandlar några av de största och mest genomgripande samhällsomvandlingarna sedan människan övergick från samlande och jakt till jordbruk och boskapsskötsel. Tillsammans tar de upp ekonomiska, sociala och politiska omvälvningar som i grunden har förändrat människors levnadsvillkor.

Den ökade världshandeln

Européernas upptäcktsresor lade grunden till en ökad världshandel. Den växande handeln bidrog i sin tur till att det så småningom bildades nya bolagsformer och till att delar av borgerskapet byggde upp stora förmögenheter som de investerade i en tidig industrialisering. Innehållet *den ökade världshandeln mellan Europa, Asien, Afrika och Amerika* har således trådar både bakåt och framåt i tiden och kan bidra till elevernas förståelse för vilken betydelse ekonomin har för den historiska utvecklingen i stort.

I takt med att köpmannaklassen stärkte sin ekonomiska makt krävde den också större politiskt inflytande. Detta hade stor betydelse för framväxten av nya ideologier och för politiska förändringar i Europa. Kunskaper om den nya växande världshandeln

är också nödvändiga för att förstå den europeiska dominansen över världen under tiden som följde – politiskt, ekonomiskt och militärt.

Industrialiseringen

Flera olika faktorer samverkade och bidrog till de ekonomiska och sociala förändringar som ägde rum under industrialiseringen. Ett allt effektivare jordbruk sysselsatte en allt mindre del av arbetskraften och därmed ökade tillgången på arbetare till industrin. God tillgång på kapital, råvaror och energi i form av vattenkraft, järn och kol är andra delar av förklaringen till varför den industriella revolutionen tog sin början i England vid den här tiden, liksom enskilda uppfinningar som maskiner för textiltillverkning och ångmaskinen.

Alla dessa faktorer ingår i innehållspunkten *industrialiseringen i Europa och Sverige och olika historiska förklaringar* till den. Detta är ett centralt innehåll som ger eleverna förutsättningar att förstå de komplexa orsakssambanden bakom den industriella omvandlingen i Sverige och övriga Europa. *Historiska förklaringar* handlar i historievetenskapen om att ställa frågor kring problem och förändringar och att beakta olika sätt att förklara dessa.

Innehållspunkten *industrialiseringens konsekvenser för olika samhällsgruppers och människors levnadsvillkor* handlar om genomgripande förändringar i människors levnadsvillkor. Nya samhällsklasser växte fram och maktbalansen mellan olika grupper förändrades. Ekonomin expanderade snabbare än någonsin tidigare i historien, men välståndet fördelades mycket ojämnt. Ångfartygen som togs i bruk vid den här tiden underlättade massutvandringen till Amerika. Utvandringen och urbaniseringen är tydliga exempel på migration som är en av de genomgående utvecklingslinjerna i kursplanen.

Revolutioner, nya idéer, samhällsklasser och politiska ideologier

Förändringarna i samhället under industrialiseringen hänger nära samman med de nya idéer som växte fram vid samma tid. Under upplysningstiden formulerades idéer som kom att förändra människors sätt att förhålla sig till vetenskap, religion och politik. Dessa tankar, i kombination med nya maktförhållanden mellan olika samhällsklasser, bidrog i hög grad till den amerikanska och den franska revolutionen. De bidrog också till framväxten av politiska ideologier som liberalism, konservatism och socialism. Genom innehållet *revolutioner och framväxten av nya idéer, samhällsklasser och politiska ideologier* får eleverna förutsättningar att förstå hur komplexa sambanden som styr samhällsutvecklingen kan vara. Än i dag präglas västerländska samhällen av idéer och politiska skiljelinjer med rötter i den här tiden. Kunskaper om de idéer som växte fram då, är därför även viktiga för att kunna delta i dagens politiska samtal.

Källor

Med utgångspunkt i *historiska källor ska människors och grupper strävan att påverka och förbättra sina egna och andras levnadsvillkor* belysas. Källorna kan visa exempel på människor som aktörer i historien och hur enskilda människors och grupper agerande kan få avgörande konsekvenser för utveckling och förändring i samhället. Här är det

också möjligt att utifrån ett historiskt perspektiv göra kopplingar till hur människor i dag på olika sätt försöker påverka sin situation i skilda delar av världen.

Imperialism och världskrig, cirka 1800–1950

Det här kunskapsområdet handlar om maktkamp, konflikter, förtryck och motstånd, men också om olika sätt att organisera samhället i en tid av industrialisering.

Kolonialism och imperialism

Den europeiska dominansen, imperialism och kolonialism under 1800-talet och första delen av 1900-talet förstärkte en ekonomisk och teknologisk klyfta som redan fanns. Kolonialismen skapade naturliga nationsgränser och i många kolonier slogs den ekonomiska infrastrukturen i spillror. De europeiska stormakternas kamp om kolonierna bidrog också till att dra in stora delar av världen i krig. Kunskaper om dessa skeenden ger eleverna en bakgrund till den fortsatta historiska utvecklingen i världen och de problem med fattigdom och politisk instabilitet som många av de tidigare kolonierna fortfarande lider av.

Nationalism, demokrati och diktatur

Även innehållet *nationalism och olika former av demokrati och diktatur* riktar fokus mot maktförhållanden och politisk utveckling som hänger ihop med nutida förhållanden. Den moderna nationalismen är en av de starkaste politiska rörelserna under de senaste århundradena. Den utgör grunden för många av dagens stater i Europa såväl som i övriga delar av världen. Fortfarande är nationella strömningar en stark kraft i bildandet av nya stater.

Med framväxten av moderna samhällen följde också stora framgångar för människors strävan efter demokrati. Men i vissa länder bröts den utvecklingen och det växte fram nya former av diktaturer med fascistiska och kommunistiska förtecken. Kunskaper om hur demokratiska samhällen har vuxit fram och hur kampen mot diktaturer har sett ut, är viktiga för elevernas möjligheter att förhålla sig till utmaningar mot demokratiska värderingar i världen i dag.

Världskrigen

De båda världskrigen, deras orsaker och följder är ett givet innehåll för historieundervisningen i grundskolan och en central del av en gemensam historisk referensram. Detta är en tidsperiod som många elever ser fram emot att få studera eftersom den redan finns i deras medvetande. Få historiska skeenden är lika omsorgsfullt skildrade i litteratur och film som framför allt det andra världskriget. Genom kunskaper om världskrigen får eleverna ökade möjligheter till ett meningsfullt utbyte av stora delar av dagens kulturutbud.

Världskrigen beskrivs ofta som kulmen på de europeiska stormakternas kamp om världshandeln och det industriella och militära herraväldet. Men de gav också en föraning om de nya konflikter och maktordningar som skulle komma att dominera världen efter kriget. En grundläggande förståelse för världskrigen är därför en förut-

sättning för att kunna tolka utvecklingen under efterkrigstiden och i förlängningen även vår samtid.

Förtryck, folkfördrivningar och folkmord

I samband med innehållet *förtryck, folkfördrivningar och folkmord* anges *Förintelsen och Gulag* som ett centralt innehåll. Dessa företeelser under 1900-talet har i allra högsta grad präglat vår tid och ingår därför i den historiska referensram som alla behöver. De är också en viktig utgångspunkt i arbetet för tolerans och demokrati och har kommit att spela en stor roll i vår nutida historiekultur genom otaliga referenser och jämförelser. Där har särskilt *Förintelsen* blivit en referenspunkt som andra folkmord återkommande relateras till.

Historiska berättelser

De källor som eleverna ska ta del av i anslutning till det här kunskapsområdet är *historiska berättelser från skilda delar av världen med skildringar av människors upplevelser av förtryck*. Människors *motsstånd* mot förtryck ska också behandlas i undervisningen för att visa att människors handlingskraft kan göra skillnad i historien. De historiska berättelserna kan vara ögonvittnesskildringar som aktualiserar konkreta källkritiska frågor om sant och falskt.

Periodens närhet till vår egen tid ökar elevernas möjligheter att reflektera över historisk empati och utveckla förståelse för att människors villkor och värderingar har sett olika ut under olika tider.

Demokratisering, efterkrigstid och globalisering, cirka 1900 till nutid

Perioden från cirka 1900 till nutid utgår både från ett nationellt och från ett globalt perspektiv. Den svenska historien studeras här från år 1900 och fram till vår tid, medan den internationella historien sträcker sig från andra världskrigets slut och framåt.

Svenskt 1900-tal och 2000-tal

Innehållet *demokratisering i Sverige och framväxten av det svenska välfärdssamhället* innebär att kursplanen fokuserar på landets politiska och sociala 1900-talshistoria. Tanken med detta är att belysa hur det moderna Sverige har vuxit fram genom politiska och sociala reformer.

Här anlägger kursplanen ett tydligt genusperspektiv. Kvinnor som grupp gick under den här tidsperioden i allt större utsträckning från oavlönat arbete i hemmet till lönearbete, inte minst inom den växande offentliga tjänstesektorn. Hur det har påverkat samhällets syn på mäns och kvinnors roller betonas genom formuleringen *kontinuitet och förändring i synen på kön, jämställdhet och sexualitet*.

Utvecklingen i Sverige under 1900-talet väcker också frågor om olika minoritetsgruppers situation i ett allt mer mångkulturellt samhälle. Här lyfter kursplanen särskilt fram *historiska perspektiv på urfolket samernas och de övriga nationella minoriteternas situation i Sverige*. Gemensamt för de nationella minoriteterna samer, judar, romer, sverigefinnar och tornedalingar, är att dessa grupper har historiska rötter i Sverige som

går längre tillbaka i tiden än vad andra etniska, religiösa och språkliga minoriteter har. Detta är också en viktig orsak till att de år 2000 genom lagstiftning tillerkändes särskilt skydd och särskilda rättigheter. Genom att belysa den delen av Sveriges historia kan undervisningen ge eleverna förståelse för de nationella minoriteternas speciella ställning i samhället.

Historiska perspektiv på minoritetsfrågor öppnar för jämförelser med olika gruppers situation i dagens mångkulturella samhälle. Utvecklingslinjen migration från föregående kunskapsområden är en annan viktig aspekt att återknyta till för att förstå dagens värld. Temat migration kan också användas för att binda samman den lilla och den stora historien. Enskilda människors erfarenheter av migration kan exempelvis kopplas till större världspolitiska händelser.

Efterkrigstiden, internationella konflikter och samarbete

Tiden efter det andra världskriget dominerades i hög grad av det *kalla krigets konflikter*. Den ideologiska och maktpolitiska kampen mellan supermakterna var något som hela världen var tvungen att förhålla sig till och många skeenden i världen i dag blir bara begripliga i ljuset av det som hände då. Perioder av ökad spänning avlöstes av perioder som präglades av fredssträvanden och samarbete.

Efter det kalla krigets slut ändrades maktförhållandena i världen på ett genomgripande sätt. Detta belyses genom innehållet *Sovjetunionens sönderfall och nya maktförhållanden i världen*. USA benämns i dag ofta som den enda kvarvarande supermakten. Samtidigt ser vi hur folkrika stater genom en snabb ekonomisk tillväxt får allt större inflytande i världen. Kunskaper om dessa förändrade maktförhållanden ökar elevernas möjligheter att förstå den globaliserade värld de lever i. Sådana kunskaper kan också vara till hjälp när de reflekterar över hur framtiden kan gestalta sig, både på ett personligt och ett samhällligt plan.

1900-talet har kännetecknats av blodiga krig och utstuderat förtryck av miljontals människor, men också av ökad uppslutning bakom demokratiska värden, mänskliga rättigheter och fredlig konfliktlösning. Det är viktigt att historieundervisningen inte bara handlar om konflikter. Den ska också belysa hur människor agerar och kan agera för en fredlig framtid. Detta lyfter kursplanen fram i punkten *FN, nordiskt samarbete och framväxten av Europeiska unionen, EU*.

Den näraliggande historiens betydelse betonas genom innehållet *aktuella konflikter i världen och historiska perspektiv* på dessa. Aktuella konflikter är även ett centralt innehåll i geografi, religionskunskap och samhällskunskap. Detta öppnar för en allsidig belysning av konflikter där olika ämnen kan bidra med sina perspektiv.

Källor

Innehållet *hur historiska källor och berättelser om en familjs eller släkts historia speglar övergripande förändringar i människors levnadsvillkor*, är ett uttryck för kursplanens strävan att länka samman den lilla historien med den stora. För många elever är det lättare att relatera till enskilda personers handlingar och upplevelser än till skeenden på samhälls nivå. Berättelser om människors tankar och känslor kan därför bidra till att

göra historien mer begriplig. På så sätt möts vardagens människa och de stora politiska händelserna.

Berättelser om en familj eller en släkt kan också visa eleverna hur individens agerande kan bli betydelsefullt i historiska sammanhang. Det kan stärka deras tilltro till sina egna möjligheter att påverka den tid de lever i. En familjs eller släkts historia är vidare en möjlig ingång till att skapa förståelse för hur historia på olika sätt kan användas för att skapa eller stärka gemenskaper.

Hur historia används och historiska begrepp

I årskurserna 7–9, liksom i årskurserna 4–6, tar det centrala innehållet upp hur historia används och historiska begrepp under ett särskilt kunskapsområde. Det är ett innehåll som med fördel kan kombineras med innehållet i de kronologiskt avgränsade kunskapsområdena.

Hur spår av historien kan tolkas

1800-talets och 1900-talets historia har lämnat talrika spår efter sig i *traditioner, namn, språkliga uttryck, byggnader, städer och gränser*. Nya traditioner har skapats av olika skäl och legitimerats med hänvisning till historiska händelser. Det gäller till exempel Lucia, första majfirandet och nationaldagen. Det svenska språket har tagit in nya ord från engelskan och stora invandrarspråk. Den politiska världskartan har ritats om många gånger under de senaste århundradena till följd av nationalistiska strävanden, maktpolitik och koloniernas frigörelse. Även gränser för kommuner och län inom vårt eget land har förändrats, och många städer i Sverige och världen har anlagts eller vuxit på grund av befolkningstillväxt, industrialisering och nya kommunikationer. Genom att undervisningen visar på sådana spår och hur de kan avläsas och tolkas, kan den bidra till att göra historien mer nära och levande för eleverna.

Att skapa eller stärka gemenskaper och nationella identiteter

En innehållspunkt här är *hur historia kan användas för att skapa eller stärka gemenskaper*. Det kan till exempel vara gemenskapen inom en familj och en släkt. Brev, fotoalbum och särskilda högtidsdagar är tydliga exempel på hur händelser och dokument från det förflutna används för att bevara och förstärka minnen och identiteter. Andra exempel är företag som arbetar medvetet med historia för att utveckla en företagskultur, främja sin marknadsföring och stärka sitt varumärke. I politisk propaganda kan ett partis historia framhållas för att visa på stabila grundvärderingar hos det egna partiet, eller för att hålla minnet av motståndarens politiska misstag vid liv.

Under 1800-talet och 1900-talet har historia också varit ett viktigt sätt att *skapa eller stärka nationella identiteter*. Föreställningarna om en gemenskap som sträcker sig långt bakåt i det förflutna är grundläggande för en nationell identitet. I nationalsånger, nationella symboler och högtidsdagar är historia ständigt närvarande. Under de senaste seklerna har skolans historieundervisning i många länder varit en viktig del i skapandet av nationella identiteter. Att visa både historiska och nutida exempel på hur historia används på detta sätt ger eleverna förutsättningar att själva kritiskt granska den typen av identitetsskapande. Begreppet identitet behandlas mer utförligt nedan.

Historisk empati

Hur historia kan användas för att förstå hur den tid som människor lever i påverkar deras villkor och värderingar, det vill säga historisk empati, är ett annat centralt innehåll i årskurserna 7–9. Varje tid har sina tongivande politiska idéer, kulturella kännetecken och dominerande värderingar. Det gör att vi i mötet med människor ur det förflutna kan ha mycket svårt att förstå varför de tänkte och handlade som de gjorde. Deras sätt att behandla andra människor strider kanske fullständigt mot vad vi uppfattar som rätt och riktigt. Det är då viktigt att eleverna kan göra den dubbla tankeoperationen att försöka förstå hur den tidens människor tänkte utifrån sin tids villkor och värderingar samtidigt som de förhåller sig etiskt och moraliskt till detta utifrån vår egen tids värderingar.

Begrepp som analysverktyg

Det grundläggande perspektivet i historia är *kontinuitet och förändring*. Det är två begrepp som förutsätter varandra och där förändringen alltid kan ses i förhållande till det som inte förändras. Att kunna se förändringar i människors levnadsvillkor och förflyttningar, i maktutövning och kulturmönster innebär att samtidigt kunna se och förstå det som inte förändras. Ett enkelt exempel på detta är den svenska kungamakten. Där har såväl dess funktion som formerna för dess maktutövning, förändrats radikalt. Men vissa delar består fortfarande, till exempel den grundlagsfästa arvsrätten, liksom regentens roll som statschef.

En historisk *förklaring* är oftast komplex. Den innehåller en analys av orsaker och konsekvenser och begrepp som introducerades redan i det centrala innehållet i årskurserna 4–6. Men den historiska förklaringen kräver också nyansering. Man måste till exempel ofta beakta flera olika orsaker till ett skeende och tillskriva dem olika vikt. Nyanseringen kan också innebära att förklaringen skiljer mellan utlösande faktorer och förutsättningar för ett skeende. Sådana förutsättningar kan vara av ekonomisk eller politisk natur eller handla om attitydförändringar hos breda folklager som gör tiden mogen för att presentera en viss idé. Komplexa historiska förklaringskedjor kan sättas samman i flera sammanhängande led, något som detta kommentarmaterial har strävat efter att visa.

Ett annat begrepp som ska behandlas i undervisningen är *källkritik*. Källkritik som vetenskaplig metod går ut på att värdera en källas användbarhet och trovärdighet. Värderingen bygger på källkritiska frågor: Är källan vad den utger sig för att vara? Är den partisk? Är det en förstahandskälla, eller är uppgifterna i den beroende av någon annan källa? Hur lång tid har det gått mellan att händelserna som källan berättar om inträffade och att de nedtecknades? Dessa frågor täcker in de fyra kriterier som brukar kallas för äkthetskriteriet, tendenskriteriet, beroendekriteriet och samtidighetskriteriet.

Kursplanen lyfter även fram tolkningsprocessen som en central del av källkritiken. Det historiska källmaterialet ska alltså inte bara prövas källkritiskt. Det ska också bidra till elevernas kunskaper om det förflutna. Genom att eleverna själva får tolka källmaterial och dra egna slutsatser, lär de sig något om historien samtidigt som de får erfarenheter av hur historiker arbetar. Dessa erfarenheter kan bidra till att öka elev-

ernas förståelse för att den historia som berättas i skolans läromedel och i andra sammanhang också är resultatet av tolkningar.

Begreppet *identitet* är framför allt kopplat till identitetsskapande och hur historia används. Identitet kan skapas på många olika grunder, men det som är viktigt här är identiteter som har en historisk förankring. Sådana identiteter kan vara kopplade till kön, religion eller politisk uppfattning, likaväl som till föreningsverksamhet, territoriellt ursprung eller en intressegemenskap. Till exempel grundar sig föreställningar om manligt och kvinnligt ofta på traditionella könsroller, och för fotbollssupportrar kan minnet av klubbens forna glansdagar hålla lojaliteten vid liv även när framgångarna uteblir. Kursplanen vill här visa på hur historia är en verksam del i den identitetsskapande processen.

Tidsbegrepp

Tidsbegreppen *antiken*, *mellankrigstiden*, *efterkrigstiden* och *kalla kriget* kan användas för att beskriva olika tidsperioder. Tidsbegrepp är ofta, men inte alltid, efterhandskonstruktioner som hjälper oss att ordna vad vi uppfattar som centrala historiska förlopp. Men det betyder också att det är vad vi uppfattar som centrala historiska förlopp som bestämmer hur perioderna konstrueras. Det är därför tidsbegreppen återfinns under rubriken *hur historia används och historiska begrepp*.

Antiken är ett tidsbegrepp som har kommit att symbolisera början på en särskild europeisk kultur med idétraditioner inom områden som juridik, naturvetenskap, arkitektur och konst. I dag betonas även de möten som skedde mellan olika kulturer och inflytanden från områden i Asien och Afrika.

Beteckningen *mellankrigstiden* är ett bra exempel på hur man konstruerar tidsbegrepp i efterhand. Det går att se begreppet som enkel tidsmarkering och då blir världskriget det viktiga. Det går också att se det som beteckning för en tidsperiod med särskilda kännetecken. Då kan det vara hotet mot den parlamentariska demokratin och tillkomsten av nya diktaturer, den världsomspännande ekonomiska depressionen eller krigsförberedelserna som utgör dessa kännetecken. Ur ett samtidsperspektiv skulle lika gärna försöken att skapa Nationernas förbund för att lösa mellanstatliga konflikter, som vetenskapliga framsteg och nationell självständighet för en rad länder, kunna vara det som definierar mellankrigstiden.

Efterkrigstiden är till skillnad från många tidsbegrepp inte en efterhandskonstruktion. Det användes efter 1945 för att beteckna den egna samtiden definierad som tiden efter andra världskriget. Perioden kännetecknas också av begreppet *kalla kriget* som syftar på den dominerande ideologiska och maktpolitiska konflikten mellan USA och Sovjetunionen. Begreppet började användas i USA och syftade på att konflikten fanns på alla plan utom det öppet militära. Det går dock att problematisera termen eftersom flera krig ägde rum som åtminstone delvis måste förklaras utifrån den grundläggande konflikten mellan de båda supermakterna.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven är skrivna i löpande text och ger helhetsbeskrivningar av vilka kunskaper som krävs för de olika betygsstegen. De grundar sig på förmågorna som beskrivs i de långsiktiga målen samt på det centrala innehållet.

Kunskapsformer och helhetssyn

Kunskapskraven är konstruerade utifrån den kunskapssyn som finns i läroplanen. Där beskrivs att kunskap kommer till uttryck i olika former, så kallade kunskapsformer, som förutsätter och samspelar med varandra. Dessa kunskapsformer kan till exempel vara att kunna analysera eller framställa något. Enligt läroplanen måste skolans arbete inriktas på att ge utrymme för olika kunskapsformer och skapa ett lärande där de olika formerna balanseras och blir till en helhet. Detta innebär att en specifik kunskapsform inte kan kopplas samman med ett visst betygssteg. Att en elev behärskar fakta i form av minneskunskap är med andra ord inte enbart knutet till betyget E. På samma sätt leder en elevs förståelse och analysförmåga inte automatiskt till betygen C eller A. Av den anledningen finns de kunskapsformer som beskrivs i ämnets långsiktiga mål uttryckta på alla betygsnivåer.

Kunskapskrav för olika årskurser

Kunskapskraven i historia beskriver vad som krävs för godtagbara kunskaper i årskurs 3 och för de olika betygsstegen i årskurs 6 och 9 i grundskolan. Kraven utgår från de långsiktiga målen i syftet och relaterar till det centrala innehållet i respektive årskurs-spänn 1–3, 4–6 och 7–9.

Kunskapskraven är skrivna som helhetsbeskrivningar och för att få betyget E, C eller A krävs att elevens kunskaper motsvarar beskrivningen av kunskapskravet i sin helhet.

I tabellform

Det är viktigt att läsa och förstå kunskapskraven ur ett helhetsperspektiv. Men för att det ska vara lätt att urskilja progressionen, det vill säga hur kraven förändras och utvecklas mellan betygsstegen, presenteras de förutom i löpande text även i en tabell i kursplanen.

Avläser man tabellen vertikalt framträder ett betygssteg i sin helhet. Läser man den istället horisontellt syns progressionen mellan betygsstegen tydligt. De fetmarkerade orden visar vad som skiljer kunskapskraven på de olika betygsstegen från varandra.

Exempel:

Kunskapskrav för betyget E i slutet av årskurs 9	Kunskapskrav för betyget C i slutet av årskurs 9	Kunskapskrav för betyget A i slutet av årskurs 9
Eleven har grundläggande kunskaper om historiska förhållanden, skeenden och gestalter under olika tidsperioder. Eleven visar det genom att föra enkla och till viss del underbyggda resonemang om orsaker till och konsekvenser av samhällsförändringar och människors levnadsvillkor och handlingar, samt om Förintelsen och andra folkmord.	Eleven har goda kunskaper om historiska förhållanden, skeenden och gestalter under olika tidsperioder. Eleven visar det genom att föra utvecklade och relativt väl underbyggda resonemang om orsaker till och konsekvenser av samhällsförändringar och människors levnadsvillkor och handlingar, samt om Förintelsen och andra folkmord.	Eleven har mycket goda kunskaper om historiska förhållanden, skeenden och gestalter under olika tidsperioder. Eleven visar det genom att föra välutvecklade och väl underbyggda resonemang om orsaker till och konsekvenser av samhällsförändringar och människors levnadsvillkor och handlingar, samt om Förintelsen och andra folkmord.

Varje del av kunskapskraven inleds med en beskrivning av vad eleven kan eller har kunskaper om. Den beskrivningen tar sin utgångspunkt i en förmåga (i exemplet ovan förmågan att *använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kulturmöten och utvecklingslinjer*). Sedan kommer en beskrivning av **hur** eleven visar sina kunskaper för de olika betygsstegen. Det är genom den beskrivningen som kvaliteten eller nivån på elevens kunnande syns.

Sammanfattande uttryck

För att kunskapskraven ska vara hanterbara och inte bli alltför omfattande, preciseras inte innehållet lika detaljerat i kunskapskraven som i det centrala innehållet. Alltför detaljerade kunskapskrav skulle även kunna ge oönskade effekter vid betygsättningen. Enstaka detaljer i kunskapskraven som eleven inte motsvarar, skulle kunna leda till att eleven inte uppfyller kunskapskravet i sin helhet. Innehållet beskrivs därför ofta med sammanfattande uttryck i kunskapskraven.

Exempel:

Det sammanfattande uttrycket *historiska förhållanden, skeenden och gestalter* i utdraget ur kunskapskraven ovan syftar på flera olika punkter i det centrala innehållet.

I årskurserna 7–9 kan det innefatta:

- Jämförelser mellan några högkulturers framväxt och utveckling fram till 1700-talet.
- Den ökade världshandeln mellan Europa, Asien, Afrika och Amerika.
- Revolutioner och framväxten av nya idéer, samhällsklasser och politiska ideologier.
- Nationalism och olika former av demokrati och diktatur i Europa och andra delar av världen.

Relationen mellan kunskapskraven och de långsiktiga målen

Eleverna ska ges möjlighet att utveckla förmågorna i de långsiktiga målen genom hela grundskoletiden. Här följer en övergripande beskrivning av utvecklingen i förmågorna, det vill säga progressionen, i ämnet historia och hur den skrivs fram i kunskapskraven.

Förmågan att

- *använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kulturmöten och utvecklingslinjer*

Progressionen i förmågan att använda en historisk referensram utgår i de tidigare årskurserna från att eleven undersöker hemortens historia och ger exempel på människors levnadsvillkor. I senare årskurser och på högre betygsnivåer krävs att eleven visar ökat djup i sina resonemang om orsaker till och konsekvenser av samhällsförändringar och människors levnadsvillkor och handlingar under olika tidsperioder.

Det ligger också en progression i att eleven undersöker och beskriver allt mer komplexa samband mellan olika tidsperioder. På de högre betygsnivåerna i senare årskurser krävs allt mer välgrundade hänvisningar till det förflutna, först i resonemang om samtiden och efter hand även i resonemang om framtiden.

- *kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap*

När det gäller förmågan att kritiskt granska och tolka källor är utgångspunkten de tidigare årskurserna enkla jämförelser av livet förr och nu utifrån människors berättelser och olika slags skildringar. I senare årskurser krävs att eleven drar allt mer välgrundade slutsatser om levnadsvillkor utifrån historiskt källmaterial. På de högre betygsnivåerna krävs att eleven visar ett allt större djup i sin kritiska granskning av källor.

- *reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv*

Progressionen i förmågan att reflektera över hur historia används i olika sammanhang utgår i de tidigare årskurserna från att eleven beskriver hur man kan iaktta spår av forntiden i vår tid. I senare årskurser övergår den i ett krav på att eleven visar ökat djup i sina resonemang, först om likheter och skillnader mellan olika historiska framställningar och efter hand om hur historia har använts och kan användas för olika syften.

- *använda historiska begrepp för att analysera hur historisk kunskap ordnas, skapas och används*

Här utgår progressionen i de tidigare årskurserna från att eleven använder några olika tidsbegrepp för att ange händelser i tid. På de högre betygsnivåerna i senare årskurser ställs allt högre krav på funktionell användning av historiska begrepp i flera olika sammanhang.

Bilaga: Användningen av värdeord i kunskapskraven

I kunskapskraven används ett antal uttryck, så kallade värdeord, för att beskriva kunskapsnivåer för olika betygssteg. För att kunskapskraven ska bli enhetliga och tydliga har varje betygssteg ett begränsat antal värdeord som används enbart för det betygssteget. Till exempel används uttrycket ”mycket goda” uteslutande på A-nivån, oavsett ämne. Alla värdeord i kunskapskraven är fetmarkerade för att skillnaderna mellan kunskapskraven ska bli tydliga.

De enda tillfällen då värdeorden är desamma för flera betygssteg är när kraven inte ökar mellan betygen. Då används samma värdeord som för det underliggande betygssteget. Ett exempel är kravet på simkunnsighet i ämnet idrott och hälsa. Eftersom det ställs samma krav på simkunnsighet för alla betygsnivåer uttrycks kravet på samma sätt för alla nivåer.

Kunskapskraven i engelska, moderna språk och teckenspråk för hörande skiljer sig från övriga ämnen i sin uppbyggnad och i begreppsanvändningen. Det beror på att kursplanerna och kunskapskraven i dessa ämnen utgår från den gemensamma europeiska referensramen för språk (GERS).

Sammanställning av värdeord

Nedan följer en sammanställning av några av de vanligaste värdeorden i kunskapskraven. Sammanställningen rymmer bara sådana värdeord som används i flera ämnen. På så sätt kan den tjäna som underlag för vidare diskussioner och jämförelser kring hur värdeorden används i olika ämnen.

I vissa fall anges i tabellen nedan alternativa värdeord för en nivå. Uttrycken varierar ibland något mellan kursplanerna för att nyansskillnader mellan olika ämnen ska bli tydliga, eller för att uttrycken ska passa in i olika textsammanhang. I många fall är uttrycken sådana att absoluta gränsdragningar mellan dem inte är möjliga att göra. Då måste värdeorden tolkas och förstås i relation till det sammanhang och det innehåll de relaterar till i respektive ämne. I anslutning till varje uppsättning värdeord följer en kort beskrivning av hur de används i kunskapskraven.

E	C	A
grundläggande	goda	mycket goda

Uttrycken används för att ange kvaliteten på de kunskaper som eleven har om något, till exempel *eleven har goda kunskaper om...* När de här uttrycken används följer en beskrivning av hur elevens kunskaper visar sig. Konstruktionen har vanligen formen: *eleven har grundläggande kunskaper om xyz och visar det genom att...* Den beskrivning som följer anger alltså nivån på vad grundläggande kunskaper innebär i det aktuella ämnet.

E	C	A
enkla	utvecklade	välutvecklade <i>alternativt</i> välutvecklade och nyanserade

Uttrycken används för att ange kvalitet i flera olika sammanhang, till exempel kvaliteten på beskrivningar, sammanfattningar, textbindningar, redogörelser, omdömen, motiveringar, dokumentationer eller resonemang. Begreppet *enkla* används alltid för att ange graden av komplexitet och inte för att ange att något är lätt att göra.

I frasen *eleven kan ge enkla omdömen...* används värdeorden för att beskriva hur utvecklad förmåga att utvärdera något som eleven visar. Med enkla omdömen avses då att omdömena grundar sig på basala analyser, är övergripande till sin karaktär och har tydliga inslag av subjektiva värderingar. Mer utvecklade omdömen grundar sig på djupare analyser och de är mer specifika till sin karaktär. De kännetecknas också av att värderingarna är sakliga snarare än subjektiva.

Ett annat exempel på hur de här värdeorden används är att de ibland anger med vilken kvalitet eleven motiverar olika ställningstaganden och val, exempelvis *eleven formulerar ställningstaganden med enkla motiveringar*. Enkla motiveringar kännetecknas ofta av att de är allmänt hållna och baseras mer på subjektiva värdeomdömen än på utvecklade argumentationer. Mer utvecklade motiveringar kännetecknas av att de väger in flera olika aspekter och baseras på allt mer tydliggjorda argumentationer och tankegångar.

Värdeorden enkla/utvecklade/välutvecklade används ofta för att ange kvaliteten på elevens resonemang, som i exemplet *eleven för också enkla resonemang om verket med kopplingar till dess upphovsman...* Mer utvecklade resonemang kan till exempel innefatta flera olika kopplingar, längre resonemangskedjor eller en avvägd balans mellan detaljer och helhet. I samband med resonemang kombineras de här värdeorden ofta med uttryck som beskriver hur underbyggda elevens resonemang är.

E	C	A
till viss del underbyggda <i>alternativt</i> rimliga	relativt väl underbyggda	väl underbyggda

Uttrycken används för att ange graden av underbyggnad i elevens argument, slutsatser eller resonemang. Underbyggnad handlar om stöd i fakta och sakförhållanden men också om logiken i resonemanget. Ofta kombineras dessa värdeord med en angivelse av hur utvecklade elevens resonemang är, exempelvis *eleven för enkla och till viss del underbyggda resonemang om...*

E	C	A
beskriver och ger exempel	förklarar och kopplar ihop delar till helheter <i>alternativt</i> förklarar och visar på samband	förklarar och generaliserar <i>alternativt</i> förklarar och visar på generella drag <i>alternativt</i> förklarar och visar på mönster

Uttrycken används för att beskriva kvaliteten på elevens förståelse, till exempel *eleven kan förklara och generalisera kring några centrala naturvetenskapliga upptäckter och deras betydelse för människors levnadsvillkor...* På de högre betygsnivåerna visar eleven en djupare förståelse genom att förklara hur delar hänger ihop och bildar helheter och mönster. Att förklara och generalisera handlar om att utifrån enskildheter och sammanhang kunna dra slutsatser som går att överföra till andra sammanhang. I exemplet ovan kan generaliseringen innebära att eleven använder sina kunskaper om enskilda upptäckter för att dra slutsatser om naturvetenskapens villkor och betydelse.

E	C	A
enkel/enkla <i>alternativt</i> enkelt identifierbara	förhållandevis komplex/komplexa	komplex/komplexa

Uttrycken används vanligen för att beskriva karaktären på de samband eller relationer som eleven kan identifiera och beskriva. Till exempel att *eleven beskriver enkla samband inom och mellan olika samhällsstrukturer*. Enkla samband karaktäriseras av att de är lätta att identifiera och kan beskrivas endast i något led. På de högre betygsstegen visar eleven en mer utvecklad analysförmåga genom att beskriva allt mer komplexa samband eller relationer. Komplexiteten kan då ligga i att relationerna är mindre uppenbara och blir synliga först genom att eleven beskriver samband i flera led, till exempel mellan ekonomiska och politiska strukturer i samhället.

E	C	A
som till viss del för diskussionerna framåt <i>alternativt</i> som i huvudsak hör till ämnet	som för diskussionerna framåt	som för diskussionerna framåt och fördjupar eller breddar dem

Uttrycken används för att beskriva kvaliteten på elevens inlägg och reflektioner i olika sammanhang. Det kan till exempel handla om att *eleven diskuterar på ett sätt som till viss del för diskussionerna framåt...* För högre betygssteg krävs att inläggen är av sådan kvalitet att de för diskussionerna framåt och fördjupar eller breddar dem med till exempel ytterligare fakta eller nya perspektiv.

E	C	A
till viss del anpassat <i>alternativt</i> med viss anpassning	förhållandevis väl anpassat <i>alternativt</i> med förhållandevis god anpassning	väl anpassat <i>alternativt</i> med god anpassning

Uttrycken används för att beskriva hur väl eleven kan anpassa sitt handlande till en situation eller ett sammanhang. Det kan till exempel handla om att anpassa sitt språk eller sin framställning till syftet och målgruppen.

Uttrycken används också för att beskriva hur väl anpassad användningen av till exempel strategier, metoder, verktyg, begrepp eller modeller är till olika situationer. Exempelvis i frasen *eleven kan välja och använda strategier och metoder med viss anpassning till problemets karaktär*. Viss anpassning innebär i exemplet ovan att eleven väljer och använder strategier och metoder med någon tanke om att de ska fungera i den aktuella problemsituationen. På högre betygsnivåer krävs att eleven väljer och använder strategier och metoder som är allt mer effektiva i förhållande till problemet som ska lösas.

E	C	A
i huvudsak fungerande	ändamålsenligt <i>alternativt</i> relativt väl fungerande	ändamålsenligt och effektivt <i>alternativt</i> väl fungerande

Uttrycken används för att ange hur utvecklad elevens förmåga är att bland annat välja, använda och kombinera strategier, metoder, verktyg, begrepp eller modeller. Till exempel i frasen *eleven kan använda handverktyg på ett i huvudsak fungerande sätt och...* För de högre betygen ökar kraven på skicklighet i tillämpningen.

Uttrycken används även för att ange kvaliteten på resultatet, till exempel *kompositioner som har en i huvudsak fungerande form*. I det sammanhanget syns progressionen genom i vilken mån de olika delarna i kompositionen skapar en helhet, hur stor del av kompositionen som fungerar och hur väl den fungerar i sammanhanget.

Uttrycken används också för att ange hur utvecklad elevens förmåga är att använda olika typer av informationskällor, till exempel *eleven använder olika typer av källor på ett i huvudsak fungerande sätt...* På högre betygsnivåer visar eleven en allt mer väl-fungerande källanvändning genom att på ett medvetet sätt söka information utifrån kunskaper om olika källors möjligheter och begränsningar. När uttrycken används för att ange nivån på elevens förmåga att använda källor kombineras de vanligen med uttryck som anger hur underbyggda resonemang eleven för om informationens och källornas trovärdighet och relevans.

E	C	A
avgränsat	relativt varierat	varierat

I vissa ämnen kombineras uttrycken om hur underbyggda resonemang eleven för om källors trovärdighet och relevans med uttryck som beskriver med vilken variation eleven väljer källor för att söka information. Med ett avgränsat urval avses några få källor. På högre betygsnivåer kan eleven hantera både fler källor och källor av olika slag.

E	C	A
prövar	prövar och omprövar	prövar och omprövar systematiskt

Uttrycken används för att ange med vilken kvalitet eleven prövar något, till exempel hur olika material och hantverkstekniker kan kombineras i skapandet av olika föremål. Att pröva och ompröva innebär ett reflekterande arbetssätt där eleven prövar till exempel olika materialkombinationer för att hitta det uttryck eller den funktion som önskas. På de lägre nivåerna sker prövandet ostrukturerat och sökande. På den högsta nivån sker prövandet på ett mer utvecklat sätt efter någon form av princip eller struktur.

E	C	A
bidrar till att formulera... som leder framåt	formulerar... som efter någon bearbetning leder framåt	formulerar... som leder framåt

Uttrycken används för att ange hur självständigt och med vilken kvalitet eleven kan formulera till exempel handlingsalternativ, modeller eller frågeställningar. Exempelvis *eleven bidrar till att formulera enkla frågeställningar och planeringar som det går att arbeta systematiskt utifrån*. Att eleven "bidrar till att formulera" något innebär att kraven på självständighet är låga. Nästa nivå innebär att eleven klarar av att formulera handlingsalternativ, frågeställningar eller modeller självständigt, men att dessa behöver någon form av bearbetning för att fungera. På den högsta betygsnivån formulerar eleven självständigt handlingsalternativ, modeller och frågeställningar som fungerar utan bearbetning.

E	C	A
viss	relativt god	god

Uttrycken används bland annat för att ange vilken grad av stillkänsla eller språklig variation eleven visar i olika sammanhang, som i frasen *eleven kan skriva olika slags texter med viss språklig variation...* De används också för att beskriva hur förtrogen eleven är med något, som i satsen *dessutom kan eleven med viss säkerhet urskilja och ge exempel på musikaliska karaktärsdrag från olika genrer och kulturer...* Uttrycken kan också användas för att beskriva kvaliteten i elevens användning av ämnesspecifika begrepp, som i formuleringen *eleven kan med god användning av ämnesspecifika begrepp beskriva hur ingående delar samverkar...* I det sammanhanget innebär god användning att eleven använder ämnesspecifika begrepp frekvent och med precision i relevanta sammanhang.

Skolverket

www.skolverket.se

ISBN: 978-91-7559-298-5